Hõrna Aare:

„Läbi murdõkeele küsümisõlõ vastamisõ om 26 220 inemist tunstanu, õt pidävä' tähtsäst märki' hinnäst setost vai õt toetasõ' setosit."

lk 2

Valgu Meel:

„Opmisõ mõtõstatus, tsihiperäsüs ja tähendüs-rikkus omma' latsõ hüämiilse opmisõ alosõ'."

lk 3

Rahasepä Rainer:

„Kõnõli tuust, kuis ma seto aśandusõ vasta huvvi naksi tundma ja mille ma kiränigu aamõtit pia."

lk 4

Setomaa

Hind 1 euro

November 2022, nr 11 (396) | Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm | Vahel Setomaa valla leht

Märdilaat pääliinah ja Setomaal

Näpotüütegijäle nakas jouluaig varra, sis ku puuti tulõva' edimätse' jouluilostusõ' ja suur jago ütiskunnast vannus, õt liisnalt varra nakas kõik tuu trall pääle. Minkõgi' peräst tuu helgeh ja tulõkõsõ' käävä' palľosilõ närve pääle hallih sügüsetseh aoh – jääs tävveste arvusaamalda, õt mille küľ. Kas tõtõstõ om vihm ja pümme ilm hüä? A virk meistri nakas sis vunki mano andma uma tegemisilõ, selle õt kõik võtt inäbä aigu, ku mõistat arvada'.

LÕIVU MERLIN

Lang uma ute villast.

Märdilaadol Talinah. *Lõivu Merlini pildi'*

Eesti kõgõ suurõp näpotüülaat om märdilaat Saku suurhallih, mia om õgal aastagal novembrikuu edeotsah märdipäävä aigu vahtsõ kalendri perrä. Kovidi aastagil jäi' laado' ar' ja nuu' olli' läbi ekraani – tuul aol mitmõ' meistri' jäti' laado vaihõlõ, õt säänestmuu õks olõ-õi õigõ, ostja saa-ai näpotüüd kumpi'.

Śool aastagal oll üritüs 3.–6. novembrini' ja suur hall sai kauplõji täüs. No' takkaperrä mõista üldä', õt kõik vana' olija', kiä' omma' aastakki ḱaunu', śool kõrral näid kõiki olõ-õs. Mille nä tulõ-õs, nuid põhjuisi või olla' mitmit – vaest peläti publigu löügebät huvvi, õt mitu aastakka om üritüs ar' jäänü' ja traditsioon katski lännü'. Ja kauplõjidõ kotusõmass oll korgõp ku innebidi ja ka' pääse üritüsele krõpõ hinnaga'. Mu hindä jaos paistu, õt katõsa eurot piledi iist om palľo, sama mia kinopilet. Pensionäri' sai' sisse viie euro iist, arvõstõdõh Eesti keskmäist pensioni, sis om ka' liisnalt korgõ. Tuu kõik mõot, õt laadolisi oll hulga veidebä ku innebidi.

Läbi ao om märdilaadolõ tulõja keskmäne igä nõsõnu' vai sis om tegemist vanaimmi üritüsega', täks kovid siihki' tekk ria' hõrrõbast. A hüvvä miilt tekk tuu, õt turismikõrraldaja' olli' aśa umma kätte võtnu' ja kohalõ toonu' bussitävve' suumlaisi ja lätläisi, kiä' osti' hoolõga'. Üritüsel oll ka' uma lava ja programm, koh tutvustõdi nii vahtsit raamatit ku ka' muudu ja viil esini' mitmõ' kollektiivi'.

Seto Käsitüü Kogol om taal laadol uma kotus jo mitmõl aastagal. Innebidi om sääl olnu' kotusõpääl inäbä meistrit ja valik olnu' kiriväp, vaest liisnaltki'. A śool aastagal oll Kogo pind innekõkkõ Setomaa näpotüü tutvustamisõ kotus, koh oll nätä' ilosit ehtit, rahvarõivit ja sai ütte-tõist osta' ka' üteh. Käve huugnõ seto rahvarõivaraamadu ettetelminõ ja kalendrimüük.

Pääle Setomaa esindüskotusõ olli' mitmõ' meistri' tulnu' uma käe pääl kauplõmma uma letiga' eräldesaisvalt. Üts sääne oll Jacobsoni Külli ummi kindidõga' ja siihkirotaja ehtidõga'.

Kokkovõttõh või üritüse lukõ' õkkapiteh kõrdalännüs. Aig om tennü' uma' korrektiivi' ja järgmätsel aastagal om üritüs nelä päävä asõmal kolmõl päävä – neläpäävä puulpühäni'. Ma eis' looda, õt tuus aos om ilmakõrd veiďõgi' lõbusap ja kommunaalkuludõ hinnast õhk ka' last vällä, teno minkalõ saasi' pakku' külälisilõ odavaba piledi ja tuust tulõnõvalt olõs inäp rahvast. Śool kõrral nii mõnigi' käänd ussõ päält otsa ringi piledi hinna peräst.

Setomaa uma märdilaat Verskah

Tuupääle, õt pandeemia aastagil suur kiluliina märdilaat jäi ar', naksi' maakunna' eis' ummi märdilaatu kõrraldamma ja meistrit kokko kutsma. Tuud tekk ka' Setomaa, koh üritüst edimält kõrrald Seto Käsitüü Kogo ja no' Setomaa Muusiumi'. Tuuperäst, õt Setomaa pühä' omma' vana kalendri perrä, sis om märdilaat siih ildaba.

Śool aastagal oll laat 12. novembril ja kaupmiihi oll kokko tulnu' üle Eesti ja eiski' Lätimaalt. Muusiumi laadokõrraldaja tekk tähtsä lükke, tä kuts kõiki kauplõmma isikligult, tuujaost otsõ, kullõl tõisi käest, õt kedä võisi' kutsu', ja tuu kõõ jaost oll hüä kotus Lindora laat. Nii sai muusiumi moro pääle kõgõ pareba' näpotüütegijä' müümä.

Setomaal om näpotüüd hinnat korgõlt ja teno toolõ saa-ai ka' siih perräandmist tetä'. Plats sai kauplõjit täüs. Kaemalda' vihmapisõrmilõ tull kohalõ hulga ostjit. Ilmatiadõh lubasi õgah kanalih ilosat ilma ja rekordilist lämmind, a poolõ pääväni pisõrd vihma ja oll hall, a poolõst pääväst tull päiv vällä ja kauplõmiskraam kuivi päävä käeh ar'.

Müük oll hüä, kauplõja' ja ostja' olli' rahu. Śool aastagal oll hüä tuu, õt pääle talonikõlõ ja näpotüütegijilõ oll mitu huvtavva telki, koh müüdi umma Setomaa näpotüüd ja süüki. Kroonikogo oll uma telgiga' väläh, koh sootska Aare möi raamatit, sootska Õiõ näpotüüd, sootska Evar raamatit ja näpotüüga' esind galeriid, sootska Ahto uma ollõkõsõga' ja ülebsootska Anzelika uma mahetalo kanamunnõ ja sõiraga'.

Setomaa Muusiumidõl oll suur tüümehiläisi pereh ja nimä' olli' uma kraami ja loominguga' ütidse telgi all. Ja muidogi' oll esindet ka' Seto Käsitüü Kogo, koh pääle meistridõ näpotüü oll Ingrit uma saialilli salviga'.

Kehvä ilmaga' lätt süük ja juuk kõõ höste ja nii või üldä' ka' Seto Köögi telgi kottalõ, kost sai Setomaa meistridõ kulinaarsit hõrgutisi osta'.

Mullõ väiga' miildü, õt Setomaa Muusiumidõ üritüse kõrraldaja käve eis' müüdä platsi ja küüsse, õt kuis lätt ja kas kõik om höste. Säänest asja juhtus harva, õt kõrraldaja tund huvvi. Üritüs oll höste kõrraldõt. Ja śool aastagal nimetedi üritüs ümbre nahtsipäävä laados, õt sis edespidi jääs parebahe miilde, kunas laadopäiv om.

Laado' omma' hüä' kotusõ', koh meistri' ja ostja' kokko saava', a om ka' tuu kotus, koh saava' meistri' umavaihõl kõnõlda' ja nätä', midä huvtavva tõõsõ' omma' vällä märknü'.

Näpotüümeistridõl nakas jouluaig ummi tegemisiga' jo pääle oktoobrih. Palľo' eläsegi' tuul aol teenit raha pääl mitu kuud aastagah, ku olõ-õi laatu. Jaanuarikuust maikuuni' om ettevalmstusaig vahtsõst laadoaost. Tuul aol tetäs ka' inäbä ettetelmistöid.

Ku olõt pidänü' plaani minkõgi' ostmisõs meistri käest, sis talvinõ aig om tuu jaost, om aigu rahuh tetä'. Võtkõ' julgõlt ühendüst Seto Käsitüü Kogo meistridõga' ka' no', ku om huvi midägi' ummamuudu joulus saia'.

Ülembsootska tegemisõ'

- 13. oktoobril mi Nikolajevi Katriniga' anni tiidä', õt mi kingi Rõsna külä puult joulukuusõ Tarto liinalõ.
- Tarto saa śool aastagal joulupuu kingitüses Setomaalt Rõsna küläst.

Meil om väiga' hüä miil, õt mi saa Tarto liinalõ säntse kingtüse tetä', ja mi saada üteh joulupuuga' tartlaisilõ pallõ hüvvi sõnnu ja suuvõ süämest. Mi taha śoo kingtüsega' tiidä' anda', õt Rõsna külä om tuu kotus, koh 5. augustil 2023 om juubõlihõngulinõ Seto Kunigriigipäiv ja jo 30. kõrda sorditas vällä Setomaa ülebsootska.

Tarto joulukuus kasus parhilla' Rõsna küläh Allikvee maa pääl, koh tä om liisnalt liki huunilõ. Kuus om 23 meetrit korgõ. Ku alomanõ umbõs viiemeetrine jago maaha lõigada', sis jääs kuusõ korgusõs 17–18 meetrit. Kuus joud Tarto Raekua platsi pääle 22. novembril.

- 18.–23. oktoobril käve oppõreisil Gruusiah, Õuruupa Komisjoni Erasmus+ programm projekt „UNESCO kultuuriruumide võrgustik".
- 24.–27. oktoobril käve Taani Kunigriigih. Tuu oll oppõreis, minkõ teemas kultuur ja turism.
- 28. oktoobril sai kokko reisikiränigu Tapio Mäkeläineniga, kiä tekk intervjuu ülebsootskaga. Mi kõnõli Setomaa ja Petseremaa reisijuhi ilmumisõst 2023. aasta suvõ joosul.
- 31. oktoobril sai kokko Aluksne turismitüütäjidõga' ja arotimi kuuhtüü võimalusõ üle.
- 3. novembril läbi veebi arotimi Kroonikogoga' teemal „Märdilaat 2022".
- 7. novembril intervjuu Õhtulehele „Kuis eletäs Vinnemaa piiri veereh, küläh koh olõ-õi üttegi' miist".
- 8. novembril tekk Leima Evelin intervjuu. Setokeelidse' uudisõ', ERR, Vikerraadio.
- 11. novembril oll nahtsipäävä pidäminõ Rõsna tśassonah. Pääle palvust jalotimi küläplatsi pääle, koh oll kogokunnal katõt laud ja arotimi rahvaga' Seto Kunigriigipäävä kõrraldamist järgmätsel suvõl.

GOMOZOVA ANZELIKA,
ülembsootska

Kohe külh kõik latsõ' jäie', mia om näist no' saanu?

TORMI PIRET

Säändse' päälkiräh tuud laulusõna' halgahti' miilde, ku mõtli 2023. aastaga nuuri tandsopido, seto perrerühmä ja nuurirühmä pääle.

30.06–2.07.2023 peetäs Talinah XIII nuuri laulu- ja tandsopido. 10 aastaga joosul olõ Verskast ja muialt Setomaalt Talinahe tandsopitahe veenü eissagamatsi tandsopunta: seto perrerühm (2/3 tandsjit Setomaalt, 1/3 Talinast), 2.–4. klassi latsirühm (1/2 tandsjit Setomaalt, 1/2 Talinast) ja nuuri C-rühm – (1/2 tandsjit Verskast, 1/2 Oravalt), kõnõlamalda võimlõmispitast.

Saie 2023. aastaga nuuri tandsopidolõgi kirja pant seto perrerühm. Tuu tähendäs, õt ütehkuuh tandsva' nelli täüskasunu miist, nelli naist, katõsa poiskõist ja katõsa tütrigut 1.–4. klassist. Üttekokko 24 tandsjat.

Perrerühmiga om ka tuu hüä asi, õt suurist liinust nigu Talin, Tarto ja Pärnu perrerühmi võõda-ai. Tulõ olla' vähäbidõ kotussidõ päält. Näütüsest Setomaa vallast. Jo mitmõ aastaga iist olli' mõnõ' säändse' väega tahtmist täüs tandsja', kiä' mullõ kõnõli', õt tandsopidolõ tulõ kimmähe minnä' ja tuu jaos perrerühm kokko panda'. Naksi sis timahava tuud tegemä. Täüskasunuiga olõ-õs hätä – inäbüs omma' Verska Iginuuri tandsja', õnnõ mõni ütsik om vagivahtsõnõ. A vot latsi, 1.–4. klassi poiskõisi-tütrikka saa-ai kuigi kokko. Kutsu' ütte- vai tõistmuudu, miaki avida-ai. 16 latsõst om parhillatsõst olõmah kuus. Vaia om viil 10 last, säidse poiskõist ja kol' tütrigut.

Hüä' latsõvanõba'! Ku olõdõ' lugõmisõga śoo kotussõni joudnu', sis tast tulõ kutsõh tuvva' lats, kiä om 1. vai 2. vai 3. vai 4. klassih, tandsma õgal tõõsõl neläpäävǟl Verska kultuurikeskustõ kellä 17.50st. Lupa, õt saa olõma vessel ja tandsa oppi' om huvtav.

Nuuri C-rühm om ütel aastagal tandsopidoh jo olnu. Tuukõrd olli' kabõhisõ' Verskast ni tśura' Oravilt. Nu tahtsõ' timahavagi noorõ' väega rühmä kokko saia', õt tandsopidolõ minnä'. Kõnõli śookõrd sis taadmuudu, õt nelli tandsopaari omma' Setomaalt ja nelli Talinast. Hospadikõnõ ... nelli kabõhist omma' olõmah Setomaal ja Talinah. A mia tśurrõga tetä'?

Hüä Setomaa (võit olla' ka muialt) gümnaasiumiiälinõ tśura vai latsõvanõb! Ku olõdõ' lugõmisõga śoo kotussõni joudnu, sis tast tulõ kutsõh tulla' eis' vai saata' sõbõr vai poig, kiä om 10., 11. vai 12. klassih vai 16–19 aastakka vana, tandsma õgal tõõsõl neläpäävǟl Verska kultuurikeskustõ kellä 15.50st.

Lupa, õt saa olõma vessel ja tandsa oppi' om huvtav.

Seto perrerühm tandsopidol. *Tormi Pireti pilt*

Kae' perrä!

- Küüsü' mano tel **517 7614** vai **verska@swingtants.ee**.
- Kae' moĺoraamadust **Seto tantsuväg**i.

Viimäne rahvalugõminõ Eestih

HÕRNA AARE

Minevä aastaga olle Eestih rahvalugõminõ. Innembidi käuti pia õga inemisõ man, küsüti timä käest pallõ asju ni panti vastusõ' paprõ pääle. No viimätse rahvalugõmisõ aigu koŕati noid vastusit õgalpuult kokko, koh inemisõ kotsilõ midägi olle massinahe pantu. Ineminõ eis' saiõ massinah anda' ka ütele jaolõ küsümisilõ vastusit.

Veiđo setodõ ülelugõmisõ aoluust. Pihkva kubõrmanguh 1834. aastaga rahva ülelugõmisõ aigu pandsõ akadeemik Köppen kirja pia 8000 eestläist, kinkõst inämbüst arvatas perästisõst setost. 1849. aastagal koŕas Kreutzwald tiidmist rahvidõ kaardi jaost. Aamõtimiihi seletüisi ja kirju perrä arvaś timä Pihkvamaa eestläisi arvust 8892 inemist.

1886. aastagal pakḱ Jakob Hurt valdu kirju perrä setodõ arvust 12 549 ja 1902. aastagal 16 571 inemist. Villem Buck arvaś setodõ hulgast 1908. aastagal 18 675. Sis käve jo setodõ Sibirähe minek ni August Nigoli perrä rännäs näid sinnä' 5000–6000 inemist. Karl Ustavi tiidmist perrä olle setosit 1914. aastagal 22 763.

Eesti Vabariigih loeti rahvast üle 1922. ja 1934. aastagal. Rahvalugõmisõh olle ka kõrvuisi eestläisi, säkslaisi, rootslaisi, vindläisi ni tõisi rahvidõga riä pääl ka seto – tuuvoori setu nimega. 1922. aastagal loeti 15 058 ja 1934. aastagal 13 438 setut.

Vinne aigu setosit eräle loeta-s – tiiä Ellervee Jakobi perrä, õt timä sõsarõga nõudsõ hindä kirja pandmist setona.

Vahtsõ Eesti aigu koon 2011 rahvalugõmisõni seto' ni ka võrokõsõ' aiõ' riigimiihilõ, õt piat lugõma ka seto', võrokõsõ' ja ka tõõsõ' Eesti kantõ rahva', kiä' tuud tahtva'. Rahvana lugõmissõ annaki-s kõrraldajidõga kokko leppü'. A võrokõisi, mulkõ, kihnlaisiga üttehkuuh saiõ rahvalugõmissõ küsümus, minkõga taheti tiidä', mäntsel viiel ineminõ arvas, õt mõist kiilt murda' ehk sis määnest murrõt vai murrakut mõist kõnõlda'. 2011 olle üle Eesti 12 532 inemist, kiä' ütli', õt mõistva' setu murrakut. Arvada' õt läbi tuu üteldi hinnäst setost vai õt inemisõl omma' seto juurõ'.

2021. aastaga lugõmisõlõ lätsi mi peris kõrraliku pelgämisõga – tuupääle õt võedas andmõ' lugõjidõ puult massinast, ineminõ eis' piat arvutimassinah vastama küsümuisilõ. Seto kiilt kõnõlõsõ' parhilla' vanõmba' inemisõ', kiä' arvutih viil väiga kammanda-i, nooril kipõ' tegemisõ' – tiid kas võtva' vaivast.

Ku mi tabeli vallalõ teie, sis usu-s ummi silmi – tabelih eesti imäkeelega rahvast om pandnu hinnäst mõistma setu murrakut 25 080 inemist üle Eesti. Tabelih eesti kiilt kõnõlõvast rahvast om pandnu hinnäst mõistma setu murrakut 26 220 inemist. Arvada', õt lätt mõni aig, ku tiidüsmehe' ni seto inemisõ' märkvä', midä śoo kõik tähendäs.

A edimätse' mõttõ' mul omma'. Läbi murdõkeele küsümisõlõ vastamisõ om 26 220 inemist tunstanu, õt pidävä' ütel vai tõõsõl põhjusõl tähtsäst märki' hinnäst setost vai õt toetasõ' setosit.

Suurõmba' setodõ liina' omma' Tarto ja Tallinn. Rahvalugõmisõ tabelitõst saa perrä kaia' üle Eesti kõik valla' ja liina' ni tuu, ku pallõ' inemisõ' hinnäst sääl om pandnu' setost.

Mi naabrist om võrokõisi 99 560 inemist, mulkõ 14 380 inemist, kihnlaisi 1960 inemist.

Suur teno kõigilõ, kiä' omma' tennü' seto rahva suurõst!

Vanõmbidõ Kogol vahtsõnõ päävanõmb

18. novembril valisi Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo Verskah uma kuuholõkil vahtsõst päävanõmbast Järvelilli Reinu.

XIII Seto Kongressil 9. oktoobril 2021 valitu 13-liikmõlitsõ Vanõmbidõ Kogo edimäne päävanõmb oll´ Saarõ Vello. Tuu aastagaga kintedi seto keele arõnguplaan, tougati käuma Setomaa Ettevõtlusmess, tetti kuuhtüüd Eesti valitsusasutuisi ni ministridõga ni edendedi läbikäumist setodõga välähpuul Setomaad.

Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo vanõmba' omma' Hõrna Aare, Leima Aarne, Saarõ Vello, Ristimäe Raivo, Grünbergi Maria, Kalkuni Andreas, Ahvena Marika, Matvei Arvi, Järvelilli Rein, Vabarna Jane, Kudre Raul, Nassari Elvi ni Sarja Urmas. Päävanõmba aamõtiaigu om üts aastak ni sis valitas jal vahtsõnõ.

Vahtsõnõ päävanõmb Järvelilli Rein tüütäs aastagast 2022 Setomaa Vallavalitsusõ kommunikatsioonispetsialistinä. Järvelill om olnu Setomaa ülembsootska (2019, 2020), Riigikogo liigõ', rahandusministri nõunik, Verska vallavanõmb ni 2012–2017 Meremäe vallavanõmb, Setomaa valla edimäne vallavolikogo esimiis. Seto Instituudi telmisõl ni Järvelilli iihvidämisõl panti minevä aastaga lõpuh kokko seto keele arõnguplaan. Järvelill om seto keele esindäjä Eesti põliskiili kogoh ni Ida-Euroopa põlisrahvidõ esindäjä rahvidõvaihõlidsõ põliskiili aastakümne juhtgrupih.

AHVENA MARIKA,
Vanõmbidõ Kogo kirotaja

Kuldatsäuk käve Vilniusõh festivalil

VABARNA JANE

Folklooriansambli Kuldatsäuk käve 9.–13. novembril Leedumaal Vilniusõh folkloorifestivalil Pokrov Bells.

Traditsioonilidsõ laulu festival tõi kokko folkloriste ni folkloorikollektiive üle ilma. Festivalil olli' rühmä' Leedust, Lätist, Serbiast, Gruusiast, Säksamaalt, Poolast ja Kuldatsäuga esindüs Eestist Setomaalt.

Kontserdi', koh sai umma kultuuri näüdädä', olli' Vilniusõ Pühä Katariina kerigoh, Kunstimuuseumih, Raekua saalih. Mitmõ päävä joosul sai pallõ laulta' nii uma kooriga ku pruumi' ka tõisi rahvidõga üteh laulta'. Laulu opitarõ', ütidse' pidoõdagu' ni folkloorriteemalinõ tsõõriklaud andsõ tiidmisi ni tõi mano vahtsit tutvit ja kontaktõ.

Aiťumma kutsõ iist festivali kõrradajalõ Irena Zacharovalõ ni Eesti Kultuurkapitalilõ sõidu tugõmisõ iist. Kumarus bussijuhilõ Ristimäe Raivolõ, kiä mõistsõ höste leelonaisi tukõ' ni kõnõlda' vinne keeleh seto kultuurist.

Hüä festivali kõrraldus ni laululidsõ' pääväkese' Vilniusõh jäävä' tüküst aost miilde.

Vabarna Jane, Kõivo Eha, Poolaku Valve, Vabarna Maret, Ristimäe Raivo, Kudre Helena, Sussi Merle, Ristimäe Ingrid ja Kuldatsäuga vedosnik Lõvi Laine.
Vabarna Jane kogo pilt

Haridus mi ülemb tsiht piat olõma!

14. novembril käve' Setomaa kuulõ ja muusigakooli oppaja', vedosniga' ja hoolõkogodõ liikmõ', nuursuutüütäjä' ja haridusvaldkunna iistvidäjä' Tartoh opmisõḱaugil.

VALGU MEEL
latsõvanõp

Pikä opmispäävä joosul saadi tutvast Küllätüvä küläst peri Uibolehe Urmo iistvõõdõt Tarto Eräkooli (TERA) ja AHHAA Tiidüskeskusõ ja Tarto Ülikooliga' kuuhtüüh vällätüütet ahhaalikku koolimudõlit ḱaukipandva Tarto Forseliusõ Kooliga'. Opmisḱaugi joosul sõit kats bussitäüt Setomaa rahvast nii LõunaTERA (201 opilast, 1.–6. klass) ku Peedu kuuli (65 opilast, 1.–6. klass om Elva lähkoh Peedul). Üts grupp käve viil Forseliusõ koolih, a tõõnõ grupp TäheTERA koolih (300 opilast, 1.–6. klass).

TERA koolisüsteemih võõdas otsussidõ tegemisõl ja vahtsidõ lahenduisi ja metoodikidõ vällätüütämisõl arvõhe kattõ alospõhimõtõt, minkõst om latsõst lähtuminõ ja tiidüspõhisus. Vai sis õga muutusõ planiirmisõl küüsütäs, kas tuu toetas latsõ arõngut ja kas vahtsõ' tiidüsuuringu' kinnitäse' metoodiga tegüsüst. Näütüses nakas kõigih TERA koolõh (ja ka' Forseliusõ koolih ja jo mitmõh tõõsõhki' Tarto üldhariduskoolih)) koolipäiv uvvõndusligult kell 9, selle õt pallõ' tiidüsuuringu' kintäse' tuu kasulikkust latsõ arõngulõ. Muu logistika säetäs tuu perrä, selle õt kaias kõgõpäält, õt opjal olõs hüä, ja luvvas kõgõ pareba' tingimusõ timä arõngu jaos. Kuki' sääne muudatus tekit edimält vanõbidõ siäh nurinat, oll perästpoolõ selge, õt säntsest muudatusõst võitva' kõik. Latsõ' olli' puhanuba', hüämeelelitsõ', tegüsäbä' ja joudsõ' koolitunnõh parebahe tähele panda'.

Inglisõ kiilt naatas opma jo edimätsest klassist pääle ja viis päivä nädälih, selle õt keele selgessaamisõ jaos om kõgõ kipõp opmisaig kooni' 10. eloaastagani'. Riikligu oppõkava perrä alostõdas inglisõ keelega' 4. klassist pääle, ku kõgõ parep keeleopmisõ aig om müüdä lännü'. TERAh opisõ' latsõ' edimätsest pääväst pääle keeletsukõlusmeetodil, koh oppaja kõnõlõs latsiga' õnnõ võõrkeeleh ja säänestmuudu nä mõistva' jo 4. klassi lõpuh võõrkeeleh lukõ' kergebit tiidüslikkõ tekste. Tuu umakõrda luu hüä võimalusõ ka' tõisi oppõainidõ ja huvi kõrral eis' internetist huvtavvi tiidmisi mano otsi' ja avitas üteh latsõ hinnästjuhtvas opjas kujonõmisõlõ.

Õga koolipäävä keskpaigah om TERA koolõh tunniaolinõ väläh olõmisõ aig ja vällä mineminõ ja sääl olõminõ om kohustuslik (Peedu koolih om tuul aol väläh ka' kõik oppaja'). Väläh oldas õga ilmaga' ja latsõ' omma' tuul aol vaba' eis' ummi mänga vällä märkmä. Peedu koolih om kooli kõrval onnikotus (vai võso) üteh väiko ujakõsõga', koh latsõ' saava' käeperätsist aśost eis' sillakõisi ja onnikõisi ehitä', muah müllädä'

Peedu kooliperre ütidse' väärtüse'. *Valgu Meele pilt*

ja umma maailma luvva'. Vaba mäng om väiga' tähtsä opmisprotsessi jago – tuud kintäs ka' tiidüskirändüs. Tuu om aig, ku latsõ' saava' ummi tiidmisi aktiivsõlt ja ummapääd pruuki', pruumi', mängi' läbi eloh tähtsit osasit, oppi' luuma suhtit ja tegemä kuuhtüüd.

Nii latsilõ ku täüskasunuilõ om vahtsidõ tiidmisi saamisõ ja rassõ mõttõtüü vaihõl väiga' tähtsä tiidligult puhada'. Pikebä puhkõpausi aol mi ajuh toimus tiidüsväliselt aktiivnõ tüü opit tiidmisi kinnistämisõl ja vahtsidõ tiidmismustridõ luumisõl. Tuud tiooriat kintäs ka' ajutiidläne Aru Jaan, kiä kirjeldäs uma raamaduh „Loovusest ja logelemisest“ säänest opmismeetodit kõgõ parebas ja loovust arõndavabana. Muidogi' võit vasta aia', õt kas om õigõ sundi' latsi väläh olõma, ku nä taha-ai. Ma arva, õt om kül', selle õt ku lats om inäbä aigu väläh, sis lätt parebas timä keskendümis- ja opmisvõimõh, täl om parep silmänägeminõ, tä om tervep ja tä saa latsõpõlvõst üteh tervüsligu' liikumisharinõmisõ'. Ka' täüskasununa om meil sagõhõhe rassõ eis' umast mugavustsoonist vällä saia' – mille tulla' üles diivani päält, ku sääl om nii hüä, om nii – a samah mi tiiä, õt tulõ üles tulla', selle õt tuust om meele kassu. Latsi tervüse ja harinõmisi kujondamisõ iist vastutasõ' täüskasunu' ja tuuperäst om ka' mii' kohustus näid ärgitä' tegemä asju, mia' omma' näile pikebä ao pääle ja eloh hõste kõrdasaamisõ jaos kasuligu'.

Kuuhtüü vii edesi

Opmisainidõ lõimminõ om TERA koolih õgapääväne opmisprotsessi jago ja toimus mängeldeh ja luuvalt. Oppajidõ tüügraafikidõh om määrätlet kindla kuuhtüüaig ja edukat kuuhtüüd toetasõ' hüä' suhtõ' kolleege vaihõl, kindla' kokkoleppe' (TERA kolleegi hüä tava) ja opmist ütehavitav organisatsioonikultuur. A kõõ olõki-i vaia suurõbat planiirmist, avitas õnnõ tiidüse vaeldamisõst. Ku näütüses luudustunnih opitas tundma mõtsamarju, sis om mõistlik samal aol ka' inglisõ keeleh mõtsamarju nime' ar' oppi'. Õuruupa riike opmisõ aol lõimiti sinnä' ka' matemaadiga, kultuurilugu, ettevõtlus ja informaatika. Õga lats valõ Õuruupa riigi, kohe tä tahas minnä', uurõ umast tahvelarvudist, minga' saasi' sinnä' minnä' ja ku pallõ tuu mass, mäntse' omma' huvtava' kaemiskotusõ' ja ku pallõ mass üümaja. Muusigatunn oll väläh, nuur oppaja, kitarr säläh, suunas latsi väläh luudushelüsit tähele pandma ja tahvelarvudiga' nuid salvõstamma. Peräst kullõldi nuid ütehkuuh ja proomti ar' arvada', kinkõ helü' olli'.

Inspiriirvä oll nätä' ka' pikäaolist lõimit projekti – Peedu kooli latsõ' tei' aastaga joosul muusikali, mia tulõ esitämisõlõ keväjätsel aol. Erinevidõh ainõtunnõh valmstasõ' latsõ' aastaga joosul eis' hindä kostüümi' (näpotüü), opva' selges tandsu' (liikuminõ) ja laulu' (muusika) ja organisiirvä' sündmüse ka' eis'. Nii arõnõs latsih mõistminõ hinnäst ja tõisi juhti', tetä' kuuhtüüd ja vastuta' eis' suuri asju iist.

Peedu koolih om latsilõ ant ka' osalinõ vastutus, õt maja olõs kõrrah. Koolih olõ-õi korstajat, korstasõ' oppaja' üteh latsiga'. Nädälis määrät korrapidäjäist opilasõ' vaeldasõ' näütüses WC-paprõ rullõ, pühkvä' põrmandit, andva' eläjilõ juvva' ja käävä' näidega' jalotamah (kooli man omma' lamba', kana', poni' ja jänese') ja tegevä' tõisigi' õgapäävätsit töid väläh ja seeh. Prügükastõ olõ-õi maja pääl kukki' pallõ, a karamelkapaprit maaha ka' visata-ai, selle õt latsõ' tiidvä', õt nä piat eis' nuu' üles korjamma. Ku vastutus om ka' latsil, sis nä kutsva' näütüses oppajitki' kõrralõ, ku nuu' omma' näütüses uma jalavaŕo' võlsi kotusõ pääle jätnü'.

Kõrra ja tüürahu hoitmisõs om vällä mõtõld loomingulinõ ja kuuhtöine hernidõ mäng. Ku opilanõ olõ-õi päävä joosul kõrda riknu', sis tä saa üte herne, minkõ tä pand klassi ütitsehe hernepurki. Ku juhtus pahandus, sis saa viil hinnäst paranda' ja päävä lõpuh herne vällä tiini', katõ pahandusõ kõrral jääs opilanõ tuul päävä hernest ilma. Õga klassi purgi pääle om tõmmat joonõkõnõ – ku purk tuu joonõni' hernit täüs saa, sis viiäs ello üts latsi ütine suuv (nt kutstas mõni külälinõ tunni, minnäs oppõḱaugilõ vai opitas ütehkuuh kuuki küdsämä vms). Väiga' lihtsa ja tüütäv mõtõh, koh latsõ' säädvä' ütidse tsihi, tegutsõsõ' kuuhtöiselt tuu nimel (omma' hüä' latsõ' ja kogova' hernit) ja kutsva' ka' eis' ütstõist kõrralõ, õt ütidse tsihini' jouda'. Kokkovõttõh and tuu pallõ tugõvaba motivatsiooni parebahe olla' ku latsõga' pahandaminõ vai timä karstaminõ ja om päälekauba viil lõpus ka'.

Parhillatsõ ao opikäsitlüs om toonu' suurõ muutusõ oppamisõh: „Oppaminõ tulõnõ-õi opmiskavast õga oppajast, a opjist, kiä' suunatas uma eeltiidmisilõ tuginõdõh vahtsit tiidmisi konstruiirmä.“ Opmisõ alos om opmisõ tsihi säädminõ ja latsist hinnästjuhtvidõ opjidõ kujondaminõ.

Mullõ avald väiga' muljet opmisõ mõtõstatus, uma opitsihte luuminõ ja opmisprotsessi tagasisidestäminõ. Õgal opilasõl om uma TERA raamat, koh nädäli edeotsah pandas kuuhtüüh oppajaga' nädäli tsihi' paika. Nt „ma mõista teisendä' pikkusühikit“, „ma tiiä mõõtühikit“, „ma tunnõ Eesti mõtsamarju“. Nädäli peräotsah tetäs üts kirälik tüü nädäli teemadõ pääle ja lats eis' hindas TERA raamaduh, kuvvamuudu täl nuidõ tsihte täütminõ läts. Ku oppaja hinnang lätt latsõ hindä hinnangust väiga tõistõ, sis oppaja ja lats arotasõ' tuud umavaihõl. Uma arvamisõ and ka latsõvanõp.

Hüämiilse opmisõ alosõ'

Opmisõ mõtõstatus, tsihiperäsüs ja tähendüsrikkus omma' latsõ hüämiilse opmisõ alosõ'. TERA kooli latsilõ miildüs koolih ḱavvu', näil om sääl huvtav, nä saava' eis' luvva', umma opmist juhti', näile andas vastutus. Koolih olõ-õi probleemi, õt latsõ' väläh vahetunni aigu kooli mant minemä lääsi', nä omma' hüäl meelel kooli hoovih, koh nä saava' ütehkuuh juuskõ', karõlda', mängi'. Rohkõmba om hädä tuuga', õt latsõ' tulõva' ka' vaheaol kooli mano, selle õt tahtva' koolih olla'.

TERA koolih om 1.–6. klassini' kujundav hindaminõ ja ülene opminõ (opmisainõ' opatas üte tervikuna, opata-ai oppõainidõ kaupa erälde). Oppaja kirotas, õt kuis latsõl koolih lätt, and tagasisidet. Näütüses: „Kuuld höste vällä sõnnu tähehelüsit, helüpikkuisi arvusaaminõ om rasõhõp. Ma kitä tuu iist, õt proomit ja tahat eis' viku paranda'.“ Ma uurõ, kuvvamuudu nä teisendäse' kiräligu tagasiside 6. klassi lõpuh hindist, ja ma sai vastusõ: „Mi jo tunnõ ummi latsi, mi jovva olla' loomingulisõ', õt latsõ opitulõmuisi ka' numbridõga' hinnada' kooliastmõ lõpuh. 6. klassi lõpuh om meil kogonõnu' 18 lk tagasisidet latsõ arõngu kottalõ, tuu om järgmätsele koolilõ ja ka' perrele pallõ sisukap info ku üts hinneh.“

Setomaad om lähebä 10 aastaga joosul iih uutmah väiga' suur oppajidõ puudus. 2/3 Setomaa kuulõ oppajist omma' üle 50-aastagatsõ' ja nuist veidõ alla poolõ omma' üle 60-aastagatsõ'. LõunaTERA koolih om oppajidõ keskmäne igä 34,4 aastakka. Mi pia ummi oppajit väiga' hoitma ja luuma tüükeskkunna, kohe ka' noorõ' oppaja' tahtva' tüühü tulla'. Positiivsõ poolõna tõi TERA kooli tegevjuht Uibolehe Urmo vällä, õt väiko' maakooli' omma' oppajidõ hulgah populaarsõbas minemäh. Tarto koolõh om jo rassõp oppajit löüdä' ku Peedul. Peedu koolih saava' oppaja' näütüses riiklikku oppajidõ miinimumpalka, a sooviavalduisi tulõ järest ja järekõrd om ussõ takah.

Oppajil om TERA koolõh pallõ autonoomiat eis' umma tüüd kõrralda' ja võimalusõ' kooli juhtmisõh osalõda'. LõunaTERA koolih om oppajidõlõ luud eiski' erälde sissepäseminõ koolimajja, mia vii õkva oppajidõ tarrõ. Nii saava' oppaja' tüüle joudõh rahulitsõlt hinnäst häälestä' õga pia-ai kõrraga' edimätse aśana nakama latsõvanõbidõ vai latsi murrit lahendamma. Oppajidõ tarõ om kodonõ pesä mugava mööbli, piiramalda' printmisvõimalusõ ja kööginulgaga', mia soodustas puhkamist ja kuuhtüüd. Oppajilõ kinktäs hüvvi raamatit oppamisõ kottalõ, midä ütehkuuh raamaduklubi vormih arotõdas. Nii ku mi näi, olõki-i kõõ kõgõ tähtsäp korgõ palk – ku oppajilõ om luud inspiriirvä, toetav ja arõndav tüükeskkund ja miiskund om kuuhtöine, om ka' oppajil tüürõõmu inäp.

Säänest koolikeskkunda ma soovisi' nelä latsõ imänä uma latsilõ. Rassõ om leppü' vähebäga', ku olõt nännü', mia kõik võisi' olla'. Mul om tunnõh, õt mitmõ' ńoist mõttist omma' teostatava' ka' ilma rahalda', om vaia õnnõ mõttõmallõ muutust ja tahtmist. Latsõst tulõnõminõ ja tiidüspõhisus, luuv lõimminõ, julgõ pruumminõ ja latus kuuhtüü, opmisõ mõtõstatus, opirõõm, õnnõligu' latsõ' ja oppaja'. Ma usu, õt tuu om võimalik ka' Setomaal.

Muutusõ' omma' tulõkil niikunii, tuud näge ette Eesti haridusvaldkunna arõngukava 2035. Meil om võimalus olla' Lõunõ-Eestih haridusvaldkunna tiinäütäjä vai perrälohisõja. Tiinäütäjä saa taotlõda' vahtsõ mõttõ elloviimisõ jaos toetuisi, tiinäütäjä muutus tõmbõkeskusõs ka' tõisi piirkundõ latsi jaos, perrälohisõja piat lepmä latsi ja perridõ ar' minemisõga'. Ku mi tuu ütidselt ar' tii, sis lahendami osalitsõlt ka' tõõsõ suurõ Setomaa probleemi – inemisi ar' mineminõ śoost nulgast. Opilaisi tulõ Peedu kuuli ka' Otepäält, Kambjast, Tartost ja eiski' Paidõst ja Valgast. Peedu kinnisvara om lännü' väiga' hinda, kuul om puupüstü täüs ja järekõrd om ussõ takah. Ma olõ kindla, õt säntse' kooli' toosi' Setomaalõ pallõ latsiga' perrit, juhtõ, ettevõtjit, hüvvi tüülisi, ka' vahtsit tüükotussit, vahtsit teenussit, tarku päid ja vahtsit mõttit. Teemi ar'!

Forseliusõ Kooli kogõmus

ELGINDY HELENA
Verska Gümnaasiumi oppaja

Tõõnõ grupp käve Tarto Forseliusõ Koolih, koh kooli oppamisjuht Mummi Kristi and hüä ülekaehusõ oppajidõ kuuhtüüst hinnästjuhtva opilasõ arõndamisõs ja selet ahhaaligu kooli mudelit.

Ahhaaligu kooli võtmõtegevüses om opidu kokkosäädminõ õgapääväelo ja erinevidõ oppõainidõga', uurimusligõ mõistmistõ arõndaminõ, kuuhtöine opminõ, käe'-külge tegevüse', üldpädevuisi ja luumisvõimu arõndaminõ. Opmisõh om opilaisil suurõp valiguvabadus, midä ilmestäs ka' kooli muljetavaldav valikainidõ süsteem jo põhikoolist pääle. Ahhaaligu kooli mutel täüs avastust ja praktilist opõt om vällä tüütet kuuhtüüh Tiidüskeskusõ AHHAA ja Tarto Ülikooliga'.

Pallõ om pant rõhku muutuisi monitoorimisõlõ ja tiiduspõhilisusõlõ. Tulõmuisi jaeti ka' miika' – opilaisi opirõõm, oskusõ' ja motivatsioon olli' kasunu'. Kuul tegutsõs kõikaig eis' uuringidõ kõrraldamisõ ja analüüsimisõga' ja teno positiivsõ mõo tõõstusõlõ om vahtsõ oppamisfilosoofiaga' üteh tulnu' ka' edimält kõhklõva' pedagoogi'. Tuu om mõtlõmisõ kotus ka' meele hindäle – kas ja ku pallõ mi tegeligult monitoorimi uma tegemisi mõio ja võta haridusuvvõnduisi vastavõtmisõl arvõhe mi ummi opilaisi kaemisõl saad andmit?

Viil om koolih opitsõõrõ süsteem – õgal nädälil saava' kokko kõik kooli oppaja', õt ütehkuuh arota', kuvvamuudu jouda' lähembäle hinnästjuhtva opja arõngu toetamisõlõ. Tuu jaos om õgal aastagal valit uma tsiht ja śool aastagal om rõhk päämätselt opistrateegijidõ oppamisõl. Oppaja' lugõva' ütehkuuh tiidüskirändüst, veevä' läbi ajurünnäkit, loova' metoodikat, opmismaterjalõ ja muud, õt kõõ kooliperrega' ütidselt opilaisilõ tutvusta' opistrateegijit. Läbi tuu mõist opja oppi' tegüsält ja mõtõstatubalt.

Plakatiusku koolih om õgah klassih sainu pääl oppajidõ kuuhloomõ tulõmusõl opmist toetava' plakadi' – nii opmisõ kavandamisõst, reflektsioonist ku opmisstrateegijist. Murdusõ' stigma', mia' toetasõ' tuupmist ja materjali ütekõrdsõt läbikaemist, ja opatas, kuvvamuudu informatsiooni hindäle tugõvambalt ar' oppi' ja kinnistä'. Oppajana ma hinda väiga', kuvvamuudu ütidselt löüdäs sisseharinult aigu järest hindäarõngus, oppajidõ umavaihõlitsõs arotamisõs ja kolleegega' oppõmaterjalõ ütidses vällämõtlõmisõs.

Setumaa kogomik 8 keskendüs Luhamaalõ ja Seto Instituudi aoluulõ

KÜLVIGU HELEN

Novembrikuuh sai valmis katsas raamat saŕast „Setumaa kogumik“. Śoo om sündsä raamadusari aastagast 2003. Pikkä aoluku näütäs ka’ päälkirä nimeh sõna Setumaa, õt olõ-õi Setomaa. 20 aastaga iist oll õgapääväne, õt välästpuult tegijä’ kirodi’ u-sõnalist kirä-pilti. Edimäne raamat oll Aoluu Instituudi ja SA Setu Kultuuri Fondi ütisvälläännõh, peräst anti viil mitu kogomikku vällä Aoluu Instituudi, MTÜ Arheoloogiakeskusõ ja Auna Mare iistvidämisõl, kooni’ 5. jao tegemisõ mano tull ka’ Seto Instituut, kiä om peräst tuud olnu’ 7. kogomigu välläandmisõ man. Setumaa kogomik 8 sai tettüs õnnõ Seto Instituudi puult.

Śooh kogomiguh om kats laebat teemavaldkunda. Uurimusõ’ Luhamaa aoluust, luudusõst, kultuurist ja suurõp jago om Seto Instituudi 10. sünnüpäävälpeet konverendsi (06.11.2020) ettekandist. Kogomigu toimõtaja om aoluulanõ ja arheoloog Kiristaja Arvis, kiä om ka’ eis’ katõ artikli autor. Ummamuudu tähtsä om tuugi’, õt Kiristaja Arvis om ainumas autor, kinkõl om ilmunu’ artikli vai eiski’ paar kõigih katsah kogomiguh! Teke’ perrä vai masskõ’ kinni, nii kuis Setomaal üldäs!

Leima Aarne kirotas, kuis tull Luhamaalõ pühendet kogomigu mõtõh jo 2013. aastagal, ku päiv inne XX Seto Kunigriigipäivä oll sääl Seto Instituudi suvõülikuul. No’ sis om toolõ Setomaa nulgalõ pühendet artikli’ trükki joudnu’. Umah artiklih and Leima Aarne ülekaehusõ Luhamaa nulga aoluust, nimeluust ja tähtsäbist tegemisist. Kindlahe tiiä-äi pallõ’, õt Luhamaa nulgah om kõõ Setomaa (sh Vinnemaa poolõ jao) kõgõ korgõp mägi – Maaniidümägi, minkõ korgus om 224,5 meetrit üle merepinna. Luhamaa luudusõst, päämätselt erinevist hainust, ja tuu muutuisist kirotasõ’ lähebält Jaanus ja Taimi Paal.

Viil kirotasõ’ Kiristaja Arvis ja Lillagu Anti Luhamaa nulga ja Lõunõ-Setomaa aoluust, Leima Matis uma magistritüü põhŕal (minkõ iist tä sai Seto Instituudi üliopilastöie pääpreemia) Luhamaal 100 aastaga iist olnu’ agraar- ja haldusreformist.

Luhamaa jao lõpõtas Nassari Elvi artikli Luhamaa savitüüstüsest ja tingligult või üldä’, õt tuu artikli köüt raamadu tervikus, selle õt Elvi pidi vastava ettekandõ Seto Instituudi 10. juubõlikonverendsil. 2020. aastaga konverendsi avaettekannõh oll Valgu Heiki ülekaehus Seto Instituudi aoluust. 10 aastakka või paistuda’ lühkokõnõ aig, a ummõhtõ oll perüs keerolinõ löüdä’ materjali instituudi luumisõ aost, kõnõlõmalda’ pildest, mia’ annasi’ tuud aigu edesi. Raudoja Ahto artikli om ülekaehus Seto Instituudi kümnest tegevüsaastagast ja kõgõst, mia’ tuuhhu aigu mahas: raamadu’, innekõkkõ illos ja hinnat „Seto kirävara“ sari, a ka’ osavõtmisõ’ konverendsest, seminaarõst, kooltuisist ja välitöiest, õgasagamatsi üritüisi kõrraldaminõ, osavõtminõ kohaligõst ja rahvusvaihõlisist projektest ... Kokkoarvatõh tulõ hirmtavalt suur nummõr!

Viil om kogomiguh Valgu Heiki artikli Setomaa pühhist lättist ja Puustusmaa Tiia ülekaehus setokõisi usutunstusõst ja Setomaa pühäsenulgõst ja pühäsist. Kiristaja Arvisõ kirotõt artikli „Õigeusu kirikud ja kogudused Setomaal 20.–21. sajandil“ om järg minevä̆h raamaduh kirotõt Setomaa õigõusu kogoduisi vanõba aoluu artiklilõ.

Kogomigu lõpõtas mälestüs Lõvi Vellost (1956–2021), kiä oll tuu miis, kinkõ puult om mõtõh ja algatus luvva’ Seto Instituut. 15. aastakka pääle mõttõ välläütlemist instituut sündügi’. Vello toet kõkkõ, mia om Setomaalõ kasulik, ja and hindäst Setomaalõ kõik, midä täl oll anda’.

Setumaa kogomikku 8 saat osta’ Seto Kaubamajast (setokaubamaja.ee), Setomaa muusimidõst, Verska infopunktist ja ka’ Seto Instituudist.

Lehte tegevä’:

Toimõtaja Kauksi Ülle,
tel 5656 9079, e-post: kauksiylle@gmail.com
Toimõtaja (lisaleht Vahtsõt Vallah) Järvelilli Rein,
tel 504 6423, e-post: rein.jarvelill@setomaa.ee
Keeletoimõtaja Palmi Silvi
Seto keele tõlkja Sarvõ Õiõ
Külesäädmine Lööpri Priit

Välläandja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Külviku Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Õiõ, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüriöö Vello, Järvelilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjä: Printall AS

Lehe ilmumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõt Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ’ saata’: kauksiylle@gmail.com
vai Setomaa aoleht, Obinitsa külä, 65301, Võro maakund.
SETOMAA VALLA UUDISÕ’ saata’: rein.jarvelill@setomaa.ee
Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.

Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Tulkõ’ kokko, setokõsõ’!

RAHASEPÄ RAINER

„Kae’, mia saina pääle om kirotõdu,“ ütel’ sootska Hõrna Aare, ku mi Viiratsi rahvamaja treppe pääl ummi edimätsi sammõ teimi.

Tuupääle punniti makki’ uma’ silmä’ tśuutkõsõ suurõmbast, õt nätä’ tuud kunsti, minkõst Aare kõnõli. Ma’ sis mõtli, õt peris huvitav olõsi’ kaia’, õt määnest „kunsti“ sis mulgi’ harrastasõ’. Parhillatsõl aol kiroda-ai kiäki inämb nii, õt Volli kiskõ śoo nulga man suitsu vai õt Mari ja Piitre võrdus suur-suur armastus ja latsõ’. Parhillatsõl aol joonistadas sainu pääle õgasugutsit tähekeisi ja lipukõisi ja õks tuuperäst, õt Euroopah täristädas relviga.

Ma’ kai sis kultuurimaja sainu ja visassi pilgu mi iih olõva ussõ pääle, a õs näe’ vooriga midägi. Sis näüdäs sootska Leima Aarne sõrmõga sinnä’, kohe vaia oll’, õt mu pilku haarda’, ja ütel’: „Võeh! Ma tii śoost õkva pilti.“

Viiratsi rahvamaja saina pääl saisõ illos plakat, miä kõnõli tuust, õt täämbä toimus siih setomiilsidõ ja seto kultuuri huvilisi kokkosaaminõ. Omma’ külälisõ’ Setomaalt. Ja plakati pääle oll’ tävvendävält pantu suur valgõ papõr, kohe oll’ trükitähtiga kirotõdu: „VAPU KOTSIT INÄMB OLÕ-ÕI.“ Säänest ullilämmind vastavõttu jo’ rahvamaja trepil mõista-as kiäki meist ettegi arvada’. Śoo oll’ peris hüä tunnõh. Süä läts õkva pallõ lämmämbäst.

Rahvamajja oll’ kokku tulnu peris hulga inemisi. Ja inemisi vuursõ viil manogi. Lavva’ olli’ loogah ja hüä süük pandsõ mul suu vett juuskma. Umajago hüvvä olõmist andsõ mano viil mi uma seto Heli Malõh, kiä meid õks ummi muudu lämmält vasta võtsõ – suurõ kallistusõ ja rõõmuga.

Kohalõ tulnuisidõ hulgast oll’ õnnõ üts, kiä vaest kõrraga nii hüvvämiilt õs tunnõ’, õt mi timä moro pääle tulli – tuu oll’ Mulgimaa internet. WiFi taha-as vooriga kuigi sõbrast saia’. Tä tekk’ meele ulakuisi, a Leima Evelin aviť jaka’ Setomaalt üteh võetu netikeist ja nii sai olõminõ alada’.

Alostusõst mänge pillimiis Leima Evelin Setomaa hümni ja kokku tulnu’ lauli’ kuuh hümni.

Seto kultuuripido Viiratsih. *Rahasepä Raineri pilt*

Tulkõ' kokko, setokõsõ'

Koh ti olõt, setokõsõ’,
kas ti kuulõt, kullákõsõ’?
Kutsu ummi küllä kokko,
tulkõ’, seto’, umma pitto!
Tulkõ’, kuku setokõsõ’,
kas ti näet, kullákõsõ’,
kokko kävvu’ ummil tulõ,
meil uma’ rõiva’, hõpõsõlõ’.
Oh mi kullá setokõsõ’,
mehe’, naase’, noorõkõsõ’,
ummi kombit hoitkõ’ meeleh,
kõnõlgõ’ õks seto keeleh!
Om seto rahvas lustilinõ,
koto hoitva, perrelinõ.
Tulkõ’ kokko, kullákõsõ’,
süämest kuku setokõsõ’!

Setomaa ülembsootska Gomozova Anzelika ütel’ avasõna’. Setodõ puulnõ kokkokutsja Rahasepä Mari ja mulkõ puulnõ iistvidäja Malõhi Heli jagasi’ inemisi iih rõõmu kokkosaamisõ üle ja tennäsi’ tõõnõtõist aśaajamisõ iist. Pääle sõnavõttõ laul’ Heli latsõlats esädepäävä puhul ilosa laulukõsõ.

Sis kõnõli sootska Hõrna Aare Seto Instituudi tegemisist ja tuustki, õt Petserimaal om naatu havvaplatsõ kaardi pääle pandma ja netist om eiski võimalus kaia’, õt kiä kohe maetu om – koh kellegi havvaplats asus. Viil märke Aare ka tuud, õt havvaplatsõga seonduvat kõik aig arõndadas. Aare tutvust ka Ida-Virumaa setokõisi vedosnikku Rebbani Aaret, kiä tekk’ timahava umal kodomorol setokõisi kokkosaamisõ. Ja õt Mulgimaa seto’ Setomaa tegemisiga kursih olõsi’, siis kutsõ sootska inemisi üles ka Setomaa aolehte telmä.

Sootska Leima Aarne kõnõli seto inemisi kokkokorjamisõst. Ka märke tä tuud, õt ku pallõ meid rahvaloendusõga olõma piasi’ ja õt ku pallõ om vällä tulnu ka tuntuisi seto juuriga inemisi, kinkõst meil olõ-õs vaihtõpääl aimugi. Ja nii tull’ ka kokkutulnu inemisi puult ülestähendüs, õt umal aol oll’ sääntene aig, ku seto juuri variti – tuust julgõ-õs ineminõ nii väega kõnõlda’. A parhillatsõl aol om kõik tõistmuudu – seto olla’ om uhkõ ja hüä.

Ma’ eis’ kõnõli ka kümme minodit. Kõnõli tuust, kuis ma seto aśandusõ vasta huvvi naksi tundma ja mille ma kiränigu aamõtit pia. Ja umalt puult tennäsi ma ütte noorikut, kiä suurõ rahvahulga iih ilma muusikalda laulsõ. Noorõ inemisõ julgus ja esitlüs läts mul õkva nii väiga süämehe, õt ma kinkse timäle uma lastõraamadu „Mamma jutusõ’“.

Ka miihi Põlva laulupunt Velõ’ oll’ kohal. Mehe’ lauli’ õkva mitu laulu. Pääle tuud lasksõ Leima Evelin ummil sõrmil pilli klahvõ pääl kävvu’. Tä mänge nii ilosahe, õt inemisõ’ pessi’ rõõmust kässi kokko.

Kolmõtunnitsõl kokkosaamisõl oll’ pido õks sääne nigu setokõisilõ kombõst – süüdi, kõnõldi ja võeti päkä jago lämmind kraami ka „roho“ jaost. A õks tśuutkõnõ oll’ kokkosaaminõ ka tõistmuudu. Mulgimaa seto’ ütli’, õt nä nii väiga oodi’ säänestmuudu kokkosaamist. Nigu üts naane ütel’: „Śoo oll’ õkva ku palsam mu hingekesele.“ Ja mis viil rõõmu tekk’, oll’ tuu, õt kohaliku’ kõnõli’ esiki tuust, õt ka Mulgimaal võisi’ olla’ uma seto selts, miä setokõisi kokko korjasi’ ja seto keelekeist hoiasi’.

Oll’ üts väiga illos kokkosaaminõ. Ilmakõnõ oll’ pääväkarva ja rahvast oll’ peris hulga kokko tulnu. Hõimurahvast oll’ kokko tulnu eiski Tartost, Elvast ja Türiltki. Pallõ oll’ nuidki, kiä’ seto rõiva’ sälgä olli’ pandnu’ – ka kohaliku’ mulgi’.

Mu süä lõi tiidõ muudu nurru, õt Seto lippu oll’ esädepäävä̆l korgõhõ nõstmah nii Setomaa ülembsootska Gomozova Anzelika ku ka sootska’ Hõrna Aare ja Leima Aarne.

Ja oll’ illos kaia’, õt Mulgimaa poolõ päält oll’ Malõhi Heli hulga inemisi kokko kutsnu ja Rahasepä Mari mi puult seto asja vidi. Olku’ õks jassu ja rõõmu edesigi. Oll’ väiga illos kokkosaaminõ. Ma panõ hindõst õkva „5“ katõ plussiga.

Vabast tahtõst seldsilisõ’ omma’ tulnu’, õt jäiä’

LIINA MITT,
vabatahtlikõ seldsilisi koordinaator Võro- ja Põlvamaal

Vabast tahtõst seldsilinõ om abilinõ, kiä pakk innekõkkõ umma aigu ütskulõ inemisõlõ, kiä om jäänü’ ütsi ja tälle om api vaia. Seldsilinõ uma olõki ja tegemisiga’ and mano lisaväärtüst jo olõmaholõvidõlõ sotsiaalteenussilõ. Mi jaost päämäne tsihtrühm omma’ vanõba’ inemisõ’ ja erivajaduisiga’ täüskasunu’, kiä’ omma’ jäänü’ sotsiaalsõhe isolatsiooni.

Seldsilisõs saa naada’ jo 16. eloaastagast. Ülemäist iäpiiri olõ-õi. Tähtsä om, õt seldsilisõs tulõjal om olõmah tävveligult ausa tahtminõ ja huvi tõõsõlõ inemisõlõ, kiä’ olõ-õi timä hindä perrest, sõbras olla’. Vabast tahtõst seldsilinõ om sõbõr, kiä om abis näütüses väläh jalotamisõ aigu, poodi vai arsti man ḱaumisõ man. Väiga’ suur jago om umavaihõl kõnõlõmisõl, näütüses arotõdas kuuh pääväkajalisi teemasit vai hoops tulõtõdas miilde innitsit aigu. Võit tetä’ ütehkuuh näpotüüd, lahenda’ ristsõnnu, mängi’ lavvamänge, kuuh laulta’, lukõ’ aolehti vai raamatit, tetä’ kuuh lihtsabit kodotöid, tähtsä ommõgi’ siih märksõna kuuh tegeminõ.

Kõõ pia-ai seldsilinõ minemä inemisõ kodo. Kokkosaaminõ või olla’ näütüses pargih, raamadukogoh vai kõnõldas läbi telehvoni. A mi kogõmus näütäs, õt kõgõ pareba’ ja hingelitsõba’ kokkosaamisõ’ omma’, ku saias silmäst-silmä kokko ja tetäs midä kuuh.

Mi seldsilisõ’ käävä’ ka’ huuldõkododõh, sotsiaalkeskuisih, haigõmajah ja pansionaadõh. Säntse’ ḱaumisõ’ toova’ hüvvämiilt mano ka’ nuilõ, kiä’ umah kotoh uma eloga’ inäp saa-ai kõrda ja kinkõ lähebätse’ omma’ kavvõbah vai näid olõki-i.

Ma näe koordiniirmistüüd teteh, õt päämätselt omma’ abivajaja’ inemisõ’ positiivsõ’. Hüvvämiilt tundas lihtsist aśost. Kiä saa teno seldsilisõlõ tarõst vällä jalotamma, kiä oll inne ütsik, om löüdnü’ kinkõga’ kõnõlda’. A ku seldsilinõ ḱau küläh kasvai tunnikõsõ nädäli pääle, om abivajajal kõõ kedä uuta’ ja elo paistus hulga parep, süämeh om tenotunnõh.

Seldsilisõ’ omma’ tulnu’ tuu jaos, õt jäiä’. Tulõviguh mi usu, õt meil om ütiskunnah normaalsus avita’ inemisi ja tunda’ kuuholõmisõst hüvvämiilt ja rahulist olõkit. Avita’ om hüä.

Ku sul tekkü huvi tulla’ seldsilisõs vai sis tiiät kedägi’, kiä’ om ütsik ja kedä võisi’ vabatahtlik seldsilinõ avita’, sis võta’ muka’ ühendüst.

Võta’ ühendüst!

- Kontakt: Liina Mitt, tel **5199 2339**; e-post: **mittliina@gmail.com.**
- Kae’ mano kodolehelt **www.seltsilised.ee**.

Setomaa
Vahtsõt Vallah

VALLA UUDISED

November 2022
Nr 11 (396)

SETOMAA VALLAVALITSUS ▪ Pikk tn 12, Värska, Setomaa vald, Võru maakond, 64001 ▪ Tel 796 4733 ▪ e-post: vald@setomaa.ee

Setomaa Hooldekodu elanikel on uus maja

Valminud on Setomaa Hooldekodu uus maja Mikitamäel. Uus hoone on toonud kaasa olulisi muutusi valla hoolekandesüsteemis. Uurisime Setomaa Hooldekodu juhatajalt **Anne Mägilt**, millised muutused on toimunud hooldekodu töös.

Setomaa Hooldekodu Mikitamäe uus peremaja. *Foto: Rein Järvelill*

Anne, oled olnud ligi poolteist aastat Setomaa Hooldekodu juhataja. Kuidas sattusid Setomaale ja kuidas on Sul läinud selles ametis?

Tõepoolest, olen olnud nüüd poolteist aastat Setomaa Hooldekodu juhataja. Esimene tööaasta on läinud sellele, et tundma õppida inimesi ja kogu töö üle võtta. Olen põline võrukas ja enne Setomaale tulekut 30 aastat töötanud Võrus. Sellest 26 aastat sotsiaalkindlustusametis ja hiljem Nöörimaa Tugikodus juhtumikorraldajana. Kuigi mul oli pikaaegne staaž sotsiaalvaldkonnas, oli hooldekodu juhtimine minu jaoks natuke võõras teema. Kogu sisseelamisse lisasid keerukust hooldekodu reform ja uue maja ehitus. Meeldiv on tõdeda, et kuigi ma pole päris kohalik, on mind siin ikka päris hästi vastu võetud.

Uue maja ehitus Mikitamäele tõi paratamatult kaasa ka Meremäe hooldekodu sulgemise. Räägi nendest tagamaadest, mis viisid hooldekodu koondumisele Mikitamäele.

Kui kahes külas (Mikitamäel ja Meremäel) asuval hooldekodul on üks juht ja juhtimine, on see päris keerukas olukord. On erinevad kaupade tellimised, töötajate asenduste leidmised ning kui juhataja pole isiklikult kohal, on keerukas kogu juhtimist hästi korraldada. Kui on üks juht ja üks maja, on ikka palju parem kvaliteetset teenust osutada ning on parem, kui juht on kogu aeg majas kohapeal. Meremäel oli 11 kohta hoolealustele ja viis töötajat, mis polnud juhtimise seisukohalt optimaalseim lahendus.

Mikitamäel valmis uus ja avar 22-kohaline peremaja ning oli õige pakkuda meie hoolealustele paremaid tingimusi kui Meremäel. Enamus meie kliente on väga tubased ja nende jaoks pole nende eluruumide asukoht kõige olulisem, olulisem on teenindus ja tingimused majasiseselt. Samas on Mikitamäel ka liikuvate klientide jaoks paremad tingimused: pood, raamatukogu ja hooldekodu enda aed.

Ütlesid, et viimased kuud on olnud hooldekodu elus väga keerukad. Mida see tähendab ja milliste väljakutsetega oled pidanud rinda pistma?

Algselt pidi meie uus maja valmima selle aasta aprilliks, kuid probleemid ehitusturul tõid kaasa ehituse venimise ja järjest uued ehituse valmimise lõpptähtajad: augusti lõpp ja siis juba oktoobri lõpp. Kuna tähtajad muutusid, oli keerukas korraldada ka töötajatele töökoha vahetust ja koondamisi. Meremäel hooldekodu sulgemine tähendas töökohtade koondamist, etteteatamist, töötajatele uute töökohtade pakkumist Mikitamäel. Sama probleem oli ka klientidega, kui kliendid ei tea, millal nad oma armsaks saanud kodust peavad kolima, on see nende jaoks väga ebameeldiv olukord. Oli vägaväga keerukas protsess. Tänan Meremäe hooldekodu töötajaid, kes on olnud vastutulelikud ja hoidnud Meremäe vanurid täieliku hoole all kindlalt hoituna ka selle keeruka hooldekodu kolimise perioodi.

Lisaks ehitusele vajab uus hoone ka tegevuslubasid, tegevusloa taotlus tähendab paberimajandust ja erinevate kontrollide hindamisi.

> Setomaa Hooldekodu ehitus läks maksma 670 427 eurot ning seda toetas riik kliimakava elluviimise meetme kaudu 383 028 euroga ja maakondlik arendusrahastus 60 000 euroga.

Pärast ehitustööde lõppemist ning elanike kolimist hooldekodu uude hoonesse on palju muutunud meie hooldekodu elus ja toimimises. Mis on need olulised muutused ning kuidas jagunevad nüüd kliendid hooldekodu kahe maja vahel?

Meremäel oli meil klientidele 11 ja Mikitamäel 18 kohta. Pärast uue hoone valmimist ning Meremäe hooldekodu sulgemist on hooldekodus kokku 40 kohta, millest 22 kohta uues valminud peremajas. Täituvuse pärast ei muretse, praegu on mitu inimest juba ootel, et kui kõik saab korda, siis tulevad ka uued kliendid meie hooldekodusse. Ilmselt täitub ka uus maja päris kiiresti. Hooldusvajadus piirkonnas pole kadunud ja vananev kogukond kasvatab järjest nõudlust hooldekodu teenuse osas.

Püüame alati pakkuda head hooldust, aga nüüd on meil uues majas suured valged ruumid, uus mööbel, uued ilusad funktsionaalvoodid, uued sööginõud ja voodipesud. Kuigi uues majas on olemas ühisköögid, kus kliendid saavad ise toimetada, on hooldekodu poolt tagatud ühine toitlustamine vana maja köögist. Toome kõigi söögikordade jaoks vanast majast termostega toidu uude majja ja sööme ühiselt suure laua taga.

Kellel pole nii suur hooldusvajadus, paigutatakse uude majja. Uues majas asub tööle ka tegevusjuhendaja. Vanasse majja jäävad kliendid, kellel on suurem hooldusvajadus ja kes liiguvad vähe majast välja või ei liigu üldse. Hinnakirjas erinevust pole, millises majas elad. Täna kehtib meil kohamaks 750 eurot kuus, aga kahjuks pole kasvanud kulutustega seoses hinda võimalik samaks jätta ja kohatasu osas on ootamas hinnatõus järgmisest majandusaastast. Samas loodame leevendust kohatasule riigi poolt teostatavast vanurite hoolduse reformist.

Hetkel on välja kujunenud nii, et uues majas elab rohkem mehi ja vanas majas rohkem naisi, aga see ei tähenda, et meil oleks eraldi meeste maja ja naiste maja. Hooldekodus on naised väga eakad, aga mehed on palju nooremad. Mehed on uue maja ühistegevused väga omaks võtnud, istuvad meelsasti ühise laua taga ja mängivad kaarte või doominot. Isegi mina olen koos nendega seal mänginud. Peab mainima, et just meeste osas on endised Meremäe ja Mikitamäe mehed hästi kohanenud ja uue keskkonna omaks võtnud ning klapivad omavahel.

Setomaa Hooldekodu pole ainuke hooldekodu siin piirkonnas. Mille poolest erineb Setomaa Hooldekodu teistest piirkonna hooldekodudest ning milline on selle konkurentsieelis?

Meie hooldekodu puhul on suur pluss, et me oleme ikkagi väike hooldekodu. Meil on ka mitu maja ja meil tekib oma pere tunne ning hooldajad tunnevad oma kliente, teavad täpselt, kellele meeldib piim või keefir. Meil on uued ruumid, mõnus aed, kus saab jalutada. Tegime kevadel peenrad ja kasvatame oma kurke ja tomateid ning vanurid said ise aeda hooldada, kasta. Meil on oma õunaaed, kust saab õuna võtta ja mahla teha. Mõnus ja kodune.

Kui me hooldekodus omavahel suhtleme, oleme ikka sina peal, meil ei ole omavahelises suhtluses ei hooldajaid ega kliente, me kutsume ikka üksteist nimepidi, ikka Helgi, Anne ja nii edasi.

Enamus meie kliente on Setomaa vallast ja umbes pooled kliendid räägivad igapäevaselt seto keeles. Meil on ka palju hooldajaid, kes Setomaalt pärit ja pidevalt kuuleb setokeelset suhtlemist. Kes on setokeelsest päriskodust tulnud, saab koduselt suhelda ka meie hooldekodus, ikka omas keeles. Meie uus töötaja Pärnumaalt ütleb, et ta peab veel harjutama seto keele kuulamist, et sellest päris hästi aru saada. Meie hooldekodus kuuleb lisaks seto ja eesti keelele ka vene keelt. Saame kõigi keeltega hakkama.

Mida sa tahaksid meie jutuajamise lõpuks rõhutada või välja tuua?

Tänased hoolealused on oma kodukoha ja kultuuri arengusse palju panustanud. Peaksime neid rohkem väärtustama. Anname oma töötajatega endast kõik, et kliendid oleks hoitud, ja eriti oluline on omavalitsuse panus sotsiaalhoolekandesse. Ka meie vana maja vajab veel uuenduskuuri, et vanurite olmetingimused oleks veelgi paremad. Me tahame, et meie hooldekodul oleks piisavalt personali, et meie hoolealused saaks väärikalt vananeda ning oleks hästi hoitud. On ju üldjuhul meie maja nende viimane kodu.

Küsis **REIN JÄRVELILL**

Lastekaitsespetsialistina alustas tööd Triinu Limbak

26. oktoobrist töötab Setomaa Vallavalitsuses lastekaitsespetsialistina **Triinu Limbak** (pildil).

Enda kohta ütleb ta järgmist: „Elanud ja kasvanud olen Tartus ehk läbi ja lõhki linnatüdruk. Linnas elades oli mul sõbranna, kelle vanaema elas Setomaal, ja nii mõnedki suved sai siin veedetud. Mulle meeldib seto kultuur ja kokkuhoidev kogukond ning sellest tulenevalt otsustasin kolm aastat tagasi soetada endale siia suvekodu. Suvekodu otsimine ei läinudki nii lihtsalt, kui algselt olin plaaninud, kuid siin ma nüüd olen!

Olen lõpetanud TTK Teenusmajanduse Instituudi, endise Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli sotsiaaltöö eriala. Kohe peale kooli lõpetamist asusin tööle KOV lastekaitsespetsialistiks. Nüüdseks olen lastekaitse tööd teinud juba natuke rohkem kui kuus aastat. Kaks aastat tagasi omandasin sotsiaaltöötaja kutse tase 6, lastekaitse suunal ning sel aastal omandan perelepituse kutset ja seda kõike selleks, et olla oma töös veel parem.

Alustan tööd Setomaa Vallavalitsuses küll osalise koormusega, kuna kodus kasvab praeguseks 7-kuune tütar, kuid lapse kasvades plaanin siiski mingil ajal asuda tööle täiskohaga."

Setomaa Vallavalitsus

▪ Kontakt: tel 5629 3440, e-post: triinu.limbak@setomaa.ee

Meremäel teeb sotsiaaltööd Liia Jahimees

24. oktoobrist töötab Setomaa valla sotsiaaltöötajana Meremäe piirkonnas **Liia Jahimees** (pildil).

Liia Jahimees: „Sündinud olen Sesniki külas, viieaastasena kolisin koos vanematega Värskasse, mis on senini jäänud minu elupaigaks. Eelnevalt olen töötanud põhiliselt kaubanduses, kuigi südames oli soov töötada abistavas ametis. Selleks avaneski võimalus, kui kandideerisin Setomaa vallavalitsuse avahooldustöötajaks. 2018. aastal asusingi tööle Värska ja Mikitamäe piirkonna avahooldustöötajana. Lõpetanud Tartus Luwi OÜ tugiisiku koolituse, sain tööd juurde ka pere tugiisikuna. Soov uute teadmiste järele kannustas mind õppima asuma Tallinna Tehnikakõrgkooli Teenusmajanduse instituuti, mille lõpetasin käesoleva aasta juunis, omandades sotsiaalteaduste bakalaureuse kraadi. Koolis õppides olen läbinud erinevaid praktikaid sotsiaalvaldkonnas. Töös pean väga oluliseks pidevat enesetäiendamist. Meremäel teostan vastuvõttu esmaspäeval, teisipäeval ja neljapäeval 8.30–16, palun võimalusel ette helistada 562 93447."

Setomaa Vallavalitsus

Coop kaupluse detailplaneeringu kehtestamine

Värska alevikus kehtestati Coop kaupluse detailplaneering. Planeeringuala hõlmab Järvesuu tn 2, 2a, 4 ja 6 ning osaliselt Vaikuse tn 7 ja Järvesuu tänava kinnistuid kokku suurusega 9300 m². Detailplaneeringu eesmärgiks on planeeringualale ehitusõiguse määramine ca 900 m² suuruse kaubandushoone rajamiseks, turuplatsi ja parkla rajamine. Detailplaneeringu elluviimisega kaasnevad eeldatavalt positiivsed majanduslikud ja sotsiaalsed mõjud suurema kaupluse ja funktsionaalsema ümbruse näol. Kultuurilisi mõjusid ega negatiivseid mõjusid looduskeskkonnale planeeringu elluviimisega eeldatavalt ei kaasne.

Setomaa Vallavalitsus

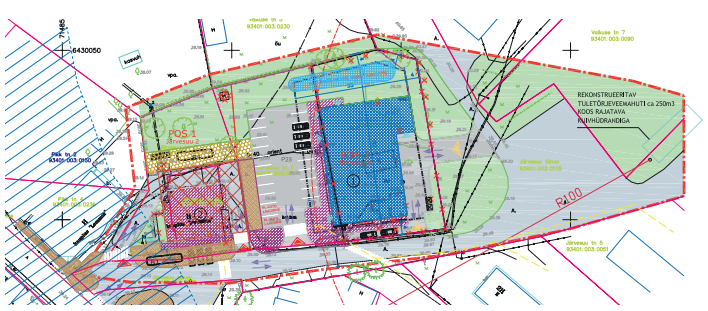

Setomaa üheks prioriteediks on haridusvaldkond

Esimesed külmad on ukse ees ja talv näitab lähenemise märke. Praeguses energiakriisis on vald teinud mitmeid muudatusi küttesüsteemides ja läheb talvele vastu kindla tundega, kus ülikalleid kütte-arveid tulemas ei ole. Samas on keskmine energiakulu tõusnud siiski üle kahe korra ja võtab valla järgmise aasta eelarvest suure ampsu. Üle minnes järgmise aasta eelarve kokkupanemise juurde, siis loomulikult on see keeruline. Riigipoolseid kontrollnumbreid veel pole ja keerukas on arvestust teha seal, kus tehtel osad muutujad on puudu. Aga küll ka selle korda saame.

Riigi poolt ettenähtud palgatõusud tulevad, õpetajad, miinimumpalk, treenerid jne, aga kas omavalitsustel on jõudu, et samas mahus näiteks lasteaia ja huvikooli õpetajatel palka tõsta, see on vägagi keeruline. Oleme Võru maakonnas algatanud linnapea Anti Allase eestvedamisel petitsiooni lasteaia õpetajate riigipoolse palgatoetuse suurendamiseks, mille tulemusel suudaksid kohalikud omavalitsused õpetajate palgatasemega sammu pidada. Siia juurde loomulikult ka kõik teised vallasüsteemi palgad.

Mikitamäe hooldekodu uus maja on valmis! Esimesed hooldatavad on majas sees ja töö läheb lahti. Korralik investeering sotsiaalvaldkonda peab parandama kvaliteeti nii keskkonna kui ka hooldamise osas. Olen kindel, et meie allasutus suudab seda kõike ka pakkuda.

Kindlasti on paljudel küsimusi ja samas ka ootusi Värska gümnaasiumihoone remondi osas. Lehe ilmumise ajaks hakkab läbi saama gümnaasiumihoone ehituse riigihange, kus me saame siis teada, millised on ehitushinnad ja kas valla rahaline võimekus on selle elluviimiseks piisav. Igal juhul on ehituse hinnad tõusnud ja see maht on nii suur, et valla laenukoormus tõuseb lubatu piirile. Igal juhul on see siis valikute küsimus. Millised on Setomaa valla prioriteedid?

Mina saan kinnitada seda, et üheks prioriteediks on nii vallavalitsus kui kogukond võtnud haridusvaldkonna, mille avalöögiks oli Setomaalt 70 haridus- ja tugivaldkonna inimese innovatsioonireis Tartusse erinevatesse õppeasutustesse. Käimas on ka haridusvaldkonna hetkeseisu uuring, kus saame ülevaate nii õpilastest, õpetajatest, rahast kui hariduse suundumustest. Siit on hea edasi minna ja koos Setomaa haridussüsteem tugevaks muuta.

Veidi ka elanike kampaaniast. Kutsun kõiki „meie inimesi“, sõpru ja kellel on plaan enda elu Setomaaga siduda, valda sisse kirjutama. Aasta lõpus on tulemas ka *#tulesetomaale* kampaania ja meie maksulaekumine sõltub ikka inimestest. Jagame auhindu ja usun, et kõik praegused ja tulevased elanikud on uhked, et elavad Setomaal kui ühes unikaalseimas ning tegusaimas vallas.

RAUL KUDRE,
vallavanem

Setomaa Vallavolikogu istung 27.10.2022

- Otsustati muuta vallavalitsuse koosseisu – Maarika Loodus vabastati vallavalitsuse liikme kohustustest.
- Muudeti Setomaa Vallavolikogu 31.03.2022 määrust nr 6 „Eluasemekulude piirmäärad toimetulekutoetuse arvestamisel“ – toimetulekutoetusega hüvitatava elektrienergiakulu piirmäär üksi elava inimese ja esimese pereliikme kohta tõsteti 40 eurolt 70 eurole.
- Enne istungit tehti ringsõit Luhamaa piirkonnas: toimus kohtumine Politsei- ja Piirivalveameti teenistujatega, ekskursioon mööblitootmisosaühingus VIP-Mööbel ja kohalike teede ülevaatus.

HELLE PALOK,
vallasekretäri nõunik

Valla teedest ja erateedel tasuta talihoolduse teostamisest

LAURI SAAR
majandusspetsialist

Erateedel on teostatud tasuta lumetõrjet tingimusteta kõigile, et kus elatakse, sinna tee ka lahti lükatakse. Paraku on lumetõrjetööde käigus esitatud erateede omanike poolt kaebusi tööde teostamise vajalikkuse ja mittevajalikkuse kohta. Setomaa Vallavolikogu 28.04.2022 istungil võttis volikogu vastu määruse nr 9 „Erateedel tasuta talihoolduse teostamise kord“, millega täpsustati tasuta lumetõrje teostamise tingimusi.

Selleks, et erateedel tasuta lumetõrje teenust saada, oli vajalik esitada Setomaa Vallavalitsusele vormikohane taotlus hiljemalt jooksva aasta 1. oktoobriks. Taotluse esitas 223 eratee omanikku. Taotluste kontrollimisel esinesid põhiliste puudustena, et taotlejal ei ole prügiveo lepingut, prügivedu on lõpetatud ja elukoht rahvastikuregistri kohaselt ei ole Setomaa vallas. Mõningatel juhtudel on eratee algusesse paigaldatud sissesõitu keelav märk. Esinenud puuduste kohta saadeti teavitused taotlejatele, kellest paljud on puudused juba ka kõrvaldanud.

Lobotka–Saekaatri tee pindamistööd. *Foto: Lauri Saar*

Kes ei ole eratee talihoolduse avaldust veel esitanud, siis võite seda jätkuvalt teha. Käesoleval aastal on kohustatud taotluse esitama ka need erateede omanikud, kus on varasemaltki teostatud talihooldust. Taotluse esitamata jätmisel erateed talihoolduse teostamise nimekirja ei lisata.

Erateedel tasuta talihoolduse teostamise vorm on leitav Setomaa valla kodulehel setomaa.kovtp.ee/asja-ajamisjuhised-ja-blanketid ning paberkandjal vallamajas ja teeninduspunktides.

Setomaa valla avalike kruusateede remonditöid teostas riigihanke tulemusena 2022. aastal Aigren OÜ. Töövõtulepingu raames teostati teepervede äravedu 3,3 km, kraavide kaevamist 3,4 km, truupide paigaldamist ja katendikihi pealevedu 6 km. Töid teostati Setomaa valla erinevates piirkondades. Tööde lõplik maksumus oli 100 665,67 eurot.

2021. aasta riigieelarvest eraldatud ettevõtlusega seotud tee parendamiseks sai Setomaa vald täiendavalt toetust 50 050 eurot Lobotka–Saekaatri tee mustkatte alla viimiseks. Töid teostas AS TREV-2 Grupp. Koos omafinantseeringuga oli tööde lõplik maksumus 66 004,27 eurot.

Töövõtulepingu raames teostati kraavide kaevamist 737 meetrit, truupide paigaldamist, kruusa ning freesasfalti pealevedu 1232 tonni ja pindamistöid 3735 m^2.

Varasemalt on ettevõtlusega seotud tee toetust saadud Saatse külas 9340117 Pansionaadi tee mustkatte alla viimiseks ja Mikitamäe külas Mikitamäe–Lillo tee rekonstrueerimiseks.

- **Täiendav info:** majandusspetsialist Lauri Saar, tel 5204526, e-post: lauri.saar@setomaa.ee

Maa korraline hindamine ja maamaks

ERIKA JOONAS
majandus- ja arendusosakonna juhataja

2022. aastal viis Maa-amet koos kutseliste hindajatega läbi maa korralise hindamise.

Maa korraline hindamine on turupõhine maa hindamine, mille tulemusena määratakse igale katastriüksusele ligikaudne maa turuväärtus ehk maa maksustamishind. Hindamistulemusi kasutatakse näiteks maa maksustamisel, talumistasude määramisel, tehingute tegemisel, finantsaruandluses.

Viimati toimus maa korraline hindamine 2001. aastal. Edaspidi hakkab maa hindamine toimuma igal neljandal aastal, see tähendab, et järgmised hindamised toimuvad 2026., 2030., 2034. aastal jne.

Iga maatüki väärtust saab vaadata maakatastris minu.kataster.ee, otsides aadressi või katastritunnuse järgi üles huvipakkuva katastriüksuse ja avades „Maa väärtuse info“.

Maade korraline hindamine mõjutab maamaksu suurust alates 2024. aastast. Maamaks ei saa ühelgi juhul tõusta üle 10% eelmisest maamaksu summast, seda reguleerib maamaksuseadus.

Maamaksu arvestatakse maa väärtuse ja maamaksumäära põhjal. Praegu rakendatakse Setomaa vallas maksimaalseid maamaksumäärasid – 2,5% ning põllu- ja rohumaal 2% maa väärtusest. Alates 2024. aastast on uued maamaksumäärad elamumaal ja maatulundusmaal maksimaalselt 0,5%, ülejäänud sihtotstarvetel maksimaalselt 1%.

Uue maamaksumäära kehtestab kohaliku omavalitsuse volikogu 2023. aastal. Maamaksumäär on võimalik kehtestada vahemikus 0,1% kuni seaduses lubatud maksimaalse määrani.

Maa omanik saab arvestada eeldatavat 2024. aasta maamaksu näiteks selliselt, et kui 2022. aastal oli maamaks 30 eurot, siis 2024. aastal on see mitte rohkem kui 33 eurot.

Kogu maamaksu tulu laekub kohalikule omavalitsusele, mis on vajalik kohalike teenuste osutamiseks, näiteks teede ja tänavate korrastamiseks.

Kehtima jääb kodualuse maa maksuvabastus. Kodualuse maa maksuvabastuseks eraldi avaldust esitada ei ole vaja.

ENAMPAKKUMISED

Setomaa Vallavalitsus korraldab:

1. Avaliku kirjaliku enampakkumise Setomaa valla omandis oleva põllumaa Meremäe külas Külastuskeskuse maa (katastritunnus 46001:001:0494, pindala 6456 m^2) **ajutiseks kasutamiseks**. Alghind on 65 (kuuskümmend viis) eurot.

Maa ajutise kasutamise enampakkumise võitjaga sõlmitakse leping maa kasutamiseks 5 aastaks.

2. Avaliku kirjaliku enampakkumise Setomaa valla omandis olevate sõidukite müügiks:

2.1. **Mitsubishi I-MIEV**, reg.nr 820 BGT, esmane reg. 28.06.2012, universaal, sinine, võimsus 35 KW, kütus: elekter, tagavedu, automaat. Läbisõit 121 900 km, ülevaatus kehtib 12.2023. Alghind 3800 eurot.

2.2. **Buss Volkswagen Crafter**, 22 kohta, reg.nr 101BMM, esmane reg. 17.09.2014, valge, mootori võimsus 120 KW, kütus: diisel, tagavedu, manuaal. Läbisõit 190 000 km, ülevaatus kehtib 10.2023. Alghind 15 000 eurot.

Pakkumised tuleb esitada või saata kullerpostiga Setomaa Vallavalitsusele hiljemalt **6. detsembril 2022** kella 10 aadressil Pikk tn 12, Värska alevik, Setomaa vald, Võru maakond 64001. Ümbrikule märkida: pakkuja kontaktandmed, pealkiri „Pakkumus“ ning hoiatusmärge „Mitte avada enne enampakkumist!“

Enampakkumise tingimused:

1. Enampakkumise viisiks on kirjalik enampakkumine.
2. Kirjalikul enampakkumisel tuleb osalejal tasuda osavõtutasu 50 eurot hiljemalt 6.12.2022 kella 9 Setomaa Vallavalitsuse EE212200001120245346 Swedbanki arvelduskontole.
3. Tagatisrahaks on enampakkumise osavõtutasu 50 eurot. Tagatisraha loetakse lepingujärgse tasu osaks isiku puhul, kellega sõlmitakse leping.
4. Enampakkumise tagatisraha ei tagastata enampakkumise võitjale, kui ta loobub lepingu sõlmimisest. Teistele enampakkumises osalejatele tagastatakse tagatisraha hiljemalt kümne tööpäeva jooksul pärast enampakkumise tulemuste kinnitamist või enampakkumise nurjunuks tunnistamist.

Setomaa valla 2022. aasta parimad ettevõtjad. *Foto: Rein Järvelill*

Setomaa valla aasta ettevõtja on Margus Alver

Reedel, 21. oktoobril toimus Värskas puhkekeskuses SETO MAN valla parimate ettevõtjate tunnustamine. Setomaa valla aukirja ja aasta ettevõtja tunnustuse sai **Almar Puit OÜ juhatuse liige MARGUS ALVER**.

Margus Alver on oma ettevõttega Almar Puit OÜ elanud üle igasugused ajad ning ikka ja jälle on laiendanud oma ettevõtmist ja kaasanud ka poja Siim Alveri enda kõrvale. Margus on tööd pakkunud nii kohalikele kui väljastpoolt valda inimestele. Margus Alver oskab hinnata oma töötajaid ja nende panust töösse.

Setomaa valla tänukirja said seitse ettevõtjat kuues erikategoorias.

▪ **Setomaa kogukonnale oluline ettevõtja – Üllar Lombiots, OÜ Trestek juhatuse liige.** Treski külas tegutseb juba 12 aastat OÜ Trestek. Ettevõtja Üllar Lombiots teostab mootorsõidukite hooldust ja remonti. Üllari tegevusala ei ole innovatiivne, kuid igapäevaselt vajalik paljudele kohalikele inimestele. Üllar on abivalmis, vastutulelik ja kompetentne autode „doktor“, kellele ei tekita probleeme vigade otsimine, keretööd, rehvide vahetamine ja kõik muud autode hooldustööd.

▪ **Setomaa kõige mitmekesisem ettevõtja – Toomas Sein, Seto Line Reisid OÜ juhatuse liige.** Ettevõtja Toomas Sein käivitas sel aastal taas pikalt vindunud majutus- ja toitlustusasutuse Seto Man. Lisaks sellele kuulub Toomasele Verska Mineraalvee OÜ osaluse kaudu Setomaal käibe suuruselt teine tootmisettevõte ja Seto Line Reisid OÜ kaudu vägagi arvestatav turismiettevõte, kes majandab ka Värska Sadamat. Kõigi nimetatud ettevõtete kaudu on Toomas Sein Setomaal arvestatav tööandja. Lisaks Setomaa ettevõtmistele kuulub Toomase ärigruppi Ristipalo pansionaat ja ilma tema osaluseta oleks nii Emajõe kui lõunapoolse Peipsi laevaliiklus oluliselt kasinam.

▪ **Setomaa silmapaistvad kultuuriettevõtjad – Ülle Kauksi ja Evar Riitsaar, Seto Ateljee-Galerii MTÜ juhatuse liikmed.** Seto Ateljee-Galerii MTÜ on pereettevõte. Tegemist on pikka aega tegutsenud ja tuntud kultuuriettevõttega, millest on Obinitsas ja ka tervikuna Setomaal kujunenud maamärk. Ülle ja Evari koostöö ettevõttes haakub suurepäraselt käesoleva aasta ettevõtlusnädala juhtmõttega – tandem ettevõtluses.

▪ **Setomaa silmapaistev noor tööstuse juht – Even Toomas**. Noor tootmisettevõtte juht Even Toomas on oma tööstuse toimimise endale detailideni selgeks teinud ja suudaks vabalt asendada iga töötajat. Märksa olulisem on ettevõtte arengu seisukohalt, et Even saab täpselt aru, millisel turul ta tegutseb ja kuidas toodang klientidele võimalikult kuluefektiivselt ära müüa ja kohale toimetada.

▪ **Setomaa uus tulija – Kerlyn Kisla, OÜ Fern juhatuse liige.** OÜ Fern on käesoleval aastal asutatud ettevõte. Kerlyni unistuseks on olnud luua rändav vegankohvik ehk siis kohvik, mis on ehitatud järelhaagisele. Järelhaagisele just seepärast, et Kerlyn saaks kohvikuga külastada võimalikult palju vägevaid festivale ja kohtuda uute toredate inimestega. Kerlyn on oma unistuse täide viinud ja hoogu saanud oma tegemisteks Hooandjast. Vald tunnustab Kerlyni ettevõtlikkuse, toiduvalmistamisel kohaliku tooraine kasutamise ja maitsva vegantoidu eest.

▪ **Setomaa parim tööandja – Värska Originaal AS.** Vald tunnustab Värska Originaal AS-i kui parimat tööandjat, kes hoolib oma töötajatest, on loonud töötajatele head tööja puhketingimused, korraldab töötajatele ühiseid väljasõite ja firmaüritusi. Ettevõttes töötavad väga eri vanuses töötajad. 2022. aastal tunnustasid Toiduliit, maaeluminister ja Värska Originaal ettevõtte laotehnoloogi Maie Jaroslavskajat, kes pälvis oma 50 aasta pikkuse töö ja panuse eest Eesti toidutööstusesse 2022. aasta Südamega Tegija tiitli. Maie töötab Värska Originaali tehases esimese mineraalvee pudeli villimisest alates.

Setomaa Vallavalitsus

MEIE TÄNAME!

Värska Lasteaia õpetajad olid õhinat täis, kui nägid uusi töötoole ja vahvat kontorimööblit. Tänu COOP Põlvale on õpetajatel nüüd mugavad ja ergonoomilised töötoolid, praktilised töölauad ning printeriruum sisustatud ruumisäästvate riiulitega. Tore, kui ühe asutuse korralik mööbel, mida enam ei vajata, leiab tee läbi taaskasutuse selle asutuse inimesteni, kes seda vajab. Värska Lasteaia personal on väga liigutatud ning tänulik COOP Põlvale uue mööbli eest.
Nüüd läheb töötegemine palju kiiremini.

Värska Lasteaia pere

Tule Setomaale!

Registreeri ennast Setomaa elanikuks!

Kõik vallad pakuvad oma elanikele erinevaid teenuseid ja toetusskeeme. Kui Sa oled Setomaa valla elanik, siis avaneb Sul võimalus osa saada kõigest sellest, mida täiendavalt pakume oma elanikele. Vallas kokku lepitud visiooni kohaselt on aastal 2030 Setomaa vald väärt elupaik ja tuntud turismi- ning kuurortpiirkond. Siin elab ja tegutseb ettevõtlik ja kokkuhoidev lasterikas kogukond. Setomaa inimesed annavad järgmistele põlvkondadele edasi elujõulise seto keele, kultuuri ning puhta looduse. Setomaa on tunnustatud mahepiirkond, kus väärtustatakse uuenduslikke ja säästvaid lahendusi. Setomaa on jätkusuutlik, jõukas ning võimekas vald, kus elavad õnnelikud ja rahulolevad inimesed.

Mis on siis erilist ja eripärast Setomaa vallas?

▪ Setomaa vallas saad perearstiteenust Värskas ja Mikitamäel ning oma vajalikud ravimid saad kätte Värska apteegist, hambaravi pakub Odentalia hambaravi Värskas ning oma vanurite jaoks on meil hooldekodud Mikitamäel ja Saatses. Värska Kuurortravikeskus on tervisepuhkuseks ning veemõnude nautimiseks aastaringselt.

▪ Toetame vallas sündinud lapsi 320-eurose sünnitoetusega ning kui lapsed lähevad esimesse klassi, saab iga esimesse klassi astuja 300 eurot toetust kooliks vajalike asjade ostmiseks. Jõulutoetust antakse rahvastikuregistri andmetel Setomaa valla eelkoolieelistele lastele, õpilastele kuni 12. klassini, kuni 19-aastastele kutseharidust omandavatele õpilastele ning rahvastikuregistri andmetel Setomaa valla vanaduspensionäridele ja vanaduspensionieas rahvapensionäridele kinkepaki näol. Vallas on ette nähtud nägemisvõime kaotamisel prillitoetus 70 eurot prille vajavatele eelkoolieelistele lastele ja õpilastele kuni 19. eluaastani. Lisaks sellele muidugi kõik riiklikud sotsiaaltoetused.

▪ Setomaa vallas on oma laste jaoks ilma järjekorrata võimalik valida lasteaiakoht Meremäel, Obinitsas, Mikitamäel või Värskas. Värskas võid lapse jaoks valida setokeelse rühma, mis on ainus maailmas. Meie lasteaedades on kohatasu määr ühes kalendrikuus ühe lapse kohta ainult 12 eurot. Perede puhul, kus lasteasutuses käib kaks ja enam last, on kohatasu määr ühes kalendrikuus ühe lapse kohta 10 eurot. Lisaks tuleb lastevanematel tasuda toidu eest 1,65 eurot päeva eest.

▪ Oma lastele saab põhikooli valida Värskas, Mikitamäel või Meremäel ja gümnaasiumiharidust saab mõnusalt väikeses Värska Gümnaasiumis. Kõikides meie üldhariduskoolides ja ka gümnaasiumiastmes on koolilõunad õpilaste jaoks tasuta ning koolisööklates on olulise kaaluga mahetoit. Muusikalise hariduse omandamist pakub Setomaa Muusikakool Värskas, Mikitamäel ja Meremäel. Meie koolides on palju erinevaid huviringe ning täiskasvanutele pallimängud ning jõusaalid Värskas ja Obinitsas. Setomaa vald hüvitab huvikoolis huviharidust omandava õppuri eest 100% õppekoha maksumusest huvikooli pidaja poolt Setomaa Vallavalitsusele esitatud arve alusel juhul, kui Setomaa vallas tegutsevates huvikoolides puudub vastava huvialaga tegelemise võimalus või puudub võimalus täismahus soovitud erialal õpet pakkuda ja sama või sarnast huviharidust ei ole muul viisil Setomaa valla eelarvest rahastatud või huvihariduses osalemise võimalus asub võimalikult õppuri elukoha lähedal.

▪ Kõigi lugemishuviliste jaoks on avatud Setomaa Raamatukogu oma teeninduspunktidega Luhamaal, Meremäel, Obinitsas, Mikitamäel ja Värskas. Setomaa valla noorte käsutuses on Setomaa Noorsootöö Keskus oma noortetubadega Värskas, Mikitamäel ja Meremäel.

▪ Kultuurihuviliste jaoks korraldab põnevaid tegevusi ning etendusi Setomaa Kultuurikeskus oma Lüübnitsa Külakeskuse, Obinitsa Külakeskuse ja Värska Kultuurimajaga. Lisaks kontsertidele ja peoõhtutele saab Värskas ka kinos käia. Setomaa kultuuri ning ajalooga saab tutvumas käia Setomaa Muuseumides Värskas, Saatses või Obinitsas. Värskas asub ka muuseumikohvik – Tsäimaja. Setomaa vallas on palju aktiivseid kultuurikollektiive. Põhiliselt tegeletakse seto kultuuriga, kuid on ka aktiivseid laulukoore ja tantsukollektiive. Paljud MTÜ-d aitavad edendada piirkonna kultuuri- ja seltsielu. MTÜ Taarka Pärimusteater toob igal suvel Setomaa lavadele ühe uue pärimuskultuurilise lavastuse ja korraldab noortele teatrilaagreid. Pärimusteatri edendamine hoiab ja arendab seto kultuuri ning rikastab piirkonna kultuurielu. Vallas toimivad mitmed leelokoorid, tantsurühmad, pillirühmad ning bändid.

▪ Valla pensionäridel on oma seltsid: Obinitsa Pensionäride Selts, Meremäe Pensionäride Selts, Värska Pensionäride Selts Ehavalgus ja Mikitamäe Eakate Selts. Käsitöölised on koondunud erinevatesse seltsidesse: Seto Käsitüü Kogo, Värska käsitööselts Kirävüü, Mikitamäe Naisteklubi Mixina ja Meieselts Meroos Meremäel.

▪ Talvisel ajal hoiab Setomaa vald kõigi inimeste kododeni tee lumest lahti ja seda ka erateede puhul.

▪ Meie vallas on võimalik taotleda Kagu-Eesti spetsialistide eluasemete toetust 5000–10 000 eurot oma eluaseme korrastamiseks või soetamiseks. „Noored Setomaale“ programmist saab taotleda 21–40-aastane noor oma kodu korrastamiseks kuni 6670 eurot taotluse kohta. Lisaks on Setomaa vallas toetused miljööväärtuslike alade säilitamiseks ning kortermajade toetusmeede.

▪ Setomaa ettevõtjad ja inimesed on loonud ühisrahastusfondi Setomaa Edendüsfond, kust saab toetust või laenu oma ideede ja unistuste realiseerimiseks.

Setomaa Vallavalitsus

Jälgi meie tegemisi https://www.facebook.com/setomaavald

Noorsootöö on iga päev natuke parem kui eile

7.–13. novembrini oli noorsootöö nädal ning üle Eesti toimus väga palju erinevaid sündmusi. Setomaa Noorsootöö Keskuse noortekeskused kavandasid oma nädalategevused nii, et tähelepanu saaks noorsootöötaja amet kui ka inimesed, kes seda tööd teevad.

TRIINU ARUND
Setomaa Noorsootöö Keskuse juhataja

Värska gümnaasiumis toimus 9.–12. klassi õpilastele loeng „Enam hullemaks minna ei saa…“, mille eesmärk oli tuua tähelepanu alla noore õppija vastutus ja noorte enda otsused.

Meremäe piirkonna nädalakava oli täis teadmisi, kogemusi ja rohkelt positiivsust. Nädalat alustasid noored videointervjuuga teemal „Mis on loovus minu jaoks?”. Teisipäeval said noored osaleda loengus „Turvalised suhted” ning nädal lõpetati vaimse tervise loenguga.

Setomaa Noorsootöö Keskusel hakkab lõppema teine ühiselt koos tegutsetud aasta ja juba varsti oleme kolmesed. Nagu eale kohane, soovime ka meie noorsootöö eestvedajatena aina rohkem teada, katsetada uusi tegevusmudeleid ning olla kaasatud erinevatesse projektidesse. Selleks, et veelgi paremini ja tõhusamalt koostööd teha valla üldhariduskoolidega, valmistas meie Meremäe piirkonna noorsootööspetsialist suvel ette projektiidee. Koostöös kolleegidega Meremäe koolist koostati „Noorte Heaks 2022“ projektitaotlus, mille eesmärk on tõhustada noortevaldkonna koostööd ja kasvatada noortevaldkonna võimekust vastata noorte vajadustele ja väljakutsetele vastavalt noortevaldkonna arengukava 2021–2035 strateegilistele eesmärkidele HOOG, ISE ja KINDLUS. Setomaa Noorsootöö Keskuse koostatud projekti eesmärk on läbi mitmekülgse õpikeskkonna anda võimalus noorele kogeda eduelamust, mille tulemusel noored algatavad uusi ideid, noorte õpimotivatsioon tõuseb ning koostöö kooli ja noortekeskuste vahel paraneb.

Projekti raames katsetame, kuidas muutub noorte õpimotivatsioon ning arenevad pädevused, lõimides õppeained mitteformaalsete tegevustega. On kavandatud, et iga kuu on pühendatud ühele kindlale õppeainele ning selle ümber toimuvad siis erinevad tegevused, mis kinnistavad õpitut.

Kogu projekti vältel on mõeldud tasakaalule erinevate tegevuste vahel, mis toetaks noorte korraldusoskust, algatus- ja otsustusvõimet. Noored saavad olema kaasatud tegevuste kavandamise protsessi algusest peale. Antud projekti käigus õpib noor vaatlema, tundma ja hindama ümbritsevat esemelist keskkonda, mõtleb välja loovaid lahendusi ja oskab neid lihtsalt teostada, hoolib oma kodukoha kultuuritraditsioonidest, õpib kasutama erinevaid materjale ning töövahendeid.

Pane tähele!

- Setomaa Noorsootöö Keskuse noortekeskuste tegemistest leiab infot nende Facebooki kontodelt: Värska ANK, Meremäe Avatud Noortekeskus ja Mikitamäe Noortekeskus.

Mardipäev Meremäe koolis. *Foto: Mari Mandel*

Valla ürituste ja sündmuste kalender täieneb pidevalt ning on kättesaadav valla kodulehel https://setomaa.kovtp.ee/kalender

Sporditegevus Setomaa vallas

NORMAN PULK
valla sporditöötaja

6. novembril toimus Värska kultuurimajas Setomaa maleturniiri esimene etapp. Kohale tuli 14 tublit maletajat nii Setomaalt kui ka kaugemalt. Kohtunik oli sel aastal Eesti kaitseväe malemeistriks tulnud Janis Strazdins ja mängiti seitse vooru. Esimese etapi võitis Ülar Lauk (Võru), teiseks tuli Jaas Salm (Tuderna) ja kolmandaks võistluse noorim osaleja, 2005. aastal sündinud Andero Albrecht (Rõuge). Setomaa valla parim oli neljanda koha saanud Ivo Laanelind. Maleturniiri järgmine etapp toimub 10. detsembril algusega kell 12 Obinitsa külakeskuses.

Setomaa maleturniiri esimene etapp Värskas. *Foto: Norman Pulk*

10. novembril toimus Setomaa valla elanikele Värska gümnaasiumi saalis võrkpalliturniir „Seto Sügis“. Osales 18 võrkpallurit, mängiti kolm kolme ja kuus kuue vastu. Mängude tulemused on leitavad valla koduleheküljel.

13. novembril toimus Setomaa valla kettagolfi kolmas nädalamäng ja esimene paarismäng. Paarismängus osales seitse paari, võitjaks tulid Bruno Raja ja Risto Kahre. Parima Setomaa valla paarina saavutasid Uku Pärtel Raju ja Kenert Tuik kolmanda koha. Individuaalmängu võitis Romet Rammo, Setomaa valla parimana tuli Kenert Tuik kokkuvõttes kolmandaks. Kõik tulemused on kirjas Setomaa valla koduleheküljel.

11. detsembril on plaanis pidada Mikitamäel tänavajalgpalli turniir.

31. detsembril toimub traditsiooniline aastalõpumatk. Rohkema info saamiseks hoia silm peal Setomaa valla Facebooki lehel või veebisaidil.

Et kriisivarust oleks ikka ainult abi

MARE ODER,
mürgistusteabekeskus

Äreval ajal on paljud meist väga mõistlikult varunud kriisivarusid: toitu, ravimeid, kemikaale, patareisid jpm. Lastega peredes ja ka vanavanematel tasub läbi mõelda, kuidas neid hoiustada, et hädavajalikust ei saaks oht omaette. Eestis juhtub igal aastal üle 5000 mürgistusõnnetuse, mis jõuavad tervishoiutöötajateni. Kuigi kodu peaks olema meie kindlus, juhtub 90% mürgistusõnnetustest just seal. Sageli satuvad õnnetustesse väikelapsed, kes õpivad maailma tundma muuhulgas maitsmise kaudu. Keskmisest rohkem juhtub õnnetusi ka eakatega. Enamus mürgistusi on tüüpilist laadi ning neid on lihtne ennetada.

Ravimid olgu ravimikapis. Suur osa mürgistusõnnetusi juhtub ravimitega. Põhjuseks vale ravimi võtmine või ravimi üleliigne manustamine. Ohutuse tagamiseks tuleks ravimeid hoida ainult täiskasvanutele kättesaadavas kohas. Kõige ohutum on lukustatav ravimikapp. Kui kriisiks varutud ravimid sinna ära ei mahu, tasub leida mõni muu turvaline koht.

Ravimeid paigutades tasub mõelda ka olukorrale, kui ravimi haarajal on kiire ja ollakse väsinud – ravimite segiajamisi juhtub ka noortel täiskasvanutel. Tasub märgata ka aegumistähtaegu ja selle saabumisel viia aegunud ravimid tagasi apteeki. See on tasuta ning ravimeid võtavad vastu kõik apteegid. Vältida tuleks erinevate ravimilehtede ühte ravimikarpi panemist. Samuti ei tasu ravimilehti lahtiselt hoida, sest need lähevad väga lihtsalt omavahel segamini. Ravimite topelt võtmise vältimiseks tasub ravimid valmis panna ravimijaoturisse, mis samuti tuleks hoida lastele kättesaamatu.

Kemikaalide paigutamine tuleb läbi mõelda. Kemikaalimürgistusi on mitmesuguseid, aga kindel retsept mürgistuseks on kemikaali limonaadivõi veepudelisse ümbervalamine. Eriti ohtlik on seejuures 30% äädikas, sest ka üks lonks võib kaasa tuua söövituse. Tark on koju osta üldse ainult 10% äädikat, mille kogemata tarvitamisel kogeb inimene mööduvat limaskesta ärritust.

Kemikaalidki tasub hoiustada nii, et lapsed neid kätte ei saaks. Eriti põnevad on lastele magusa lõhna ja värviliste pudelitega pesuvahendid ning pesugeelkapslid. Viimased on väga ohtlikud väikelastele, sest neis olev vahend on söövitava toimega ning kapsel kergelt purunev. Kemikaalide paigutamist ja kasutamist tasub ka täiskasvanud pereliikmetele selgitada. Mõne aja eest saime näiteks teate eakast, kes arvas, et pesugeelkapsel on moodne salatikaste ning serveeris seda toidulaual.

Patareid kindlasse kohta. Patareidest on rõõmu mänguasjade ja elulist abi taskulampide sees, kuid inimkehas põhjustavad need hävingut. Eriti ohtlikud on pisikesed ja süütuna näivad nööppatareid, mis aga vedelikuga kokku puutudes tekitavad ajas aina süveneva söövituse. Tagajärjed võivad olla väga karmid. Seega tasub alati jälgida, et nii pakendis kui pakendita, uued ja kasutatud patareid oleksid väikeste sõrmede ulatuskauguselt kaugel väljas. Samuti tasub üle vaadata, et koduste seadmete patareikatted oleksid kõvasti kinni.

Pisikesest pudelist võib tulla suur õnnetus. Kodudes leidub erinevaid 10 ml suuruseid pudeleid, mis võivad sisaldada nii ravimeid, silmatilku, taimekaitsevahendit, eeterlikku õli, e-sigareti täitevedelikku kui ka palju muud. Taolisi pudeleid ei tasu koos hoiustada, sest mürgistusteabekeskuse kogemus näitab, et sage mürgistuse põhjus on pudelite segamini ajamine. Eriti oluline on see väikelaste vanematel, sest beebide D-vitamiin on mitmete mürgistusohtudega äravahetamiseni sarnases pudelis.

Kahtluse või õnnetuse korral helista 16662! Mürgistuse või selle kahtluse korral tasub alati helistada mürgistusinfoliinile 16662, kus kogenud nõustajad aitavad välja selgitada olukorra ohtlikkuse ja leida õige lahenduskäigu. Mürgistusinfoliin töötab ööpäevaringselt ning nõu saab küsida nii eesti kui ka vene ja vajadusel inglise keeleski. Mürgistusinfoliini number 16662 tasub telefoni salvestada esimesel võimalusel, sest õnnetuse hetkel ei pruugi õige number meenuda. Numbrit salvestades oled valmistunud veel üheks kriisiks.

Bussiga, laivaga, rongiga Verskast Ziemerini

Võromaa arõnduskeskus kõrrald´ 9. ja 10. novembril oppõreisi Seto, Võro ja Läti piirialadõ ettevõtjidõ mano.

KAUKSI ÜLLE

Oppõreisil Lätih kõomahla maitsmah. *Leima Aarne pildi'*

Edimält kaeti üle **Seto Man puhkõkeskus**. Turundusjuht Oona Kairi tutvust´ hotelli, karavaniparki, telkimisala, kämpingut ja kohvikut. Säänest kotust oll´ Verskahe väega vaia, õt elo inämb avatu olõs.

Järgmisõna põigati kaema **Treski välipüünet**, mis avati 2021. aastal. Sääl om kõvastõ festivaliala ehitet ja suurõ' plaani' viil laienda' ni tävvendä'. Huuaig om kõva olnu, menuka' artisti' kontserte andnu' ja edimäne suur inspiratsioonifestivalgi kõrraldõt. Festivali' toova' hulga rahvast Setomaalõ, a ku jo tuldas, käudas ka Võromaal ja muial Lõuna-Eestih. Muusika nigu leelogi tundus olõvat seto kultuuriturismi vedur.

Järgmäne piatus om Obinitsa aoluulidsõ kuulkerigu huunõ man, koh saami kokko Kuurmaa Lenna ja Mäesepä Lauriga, kiä' tutvustasõ' umma mõtõht luudavast **Ilmaveere keskusõst**. Plaan om luvva' sündmus- ja majutuskeskus, suunaga perrilõ, ni kõrdapiteh söögikotus. Õgatahes taht nuur pereh tetä' kuuhtüüd kohalikõ inemistõga ni olla' olõmah ka kogokunna jaost. Kuigi ehitüs om viil vana lahkmisõ mant ülesehitämisõ jakko joudnu, kuts pererahvas tasalikult aimu saama tulõvadsõst kultuuritemplist. Om, midä uuta'.

Nüüd tulõ pikemb sõit Obinitsast Rõugõhe, minu sünnüja koolihkäumisõ ni noorusmailõ. Giid Leima Aarne tutvustas Setomaa piire ja aoluku võrokõisist osavõtjilõ lähembält. Tii kerküs kõrrast korgõmbalõ ja õkva tunda om, õt olõt taivalõ kõrrast lähembäl.

Rõugõh sõidami vana koolimaja mant müüdä ni umaaigsõt suurt tihedät tsirelihekki inämp olõ-i, tuu asõmõl om hoopis raudaid. Ka direktor Mureli Akseli tsialauta olõ-i, tuu asõmõl om suur spordisaal. Sõidami müüdä viil ildaaigu ümbreehitet kultuurimajast ja olõmi korgõmba kingo otsah ku kerik.

Lagonõnu maja ehitädäs üles

Siih oll´ vana 1805. aastal ehitet **Rõugõ leerimaja**. Joba 50 viimäst aastat om tä kinni olnu ja lagonõnu. Rõugõ Motoklubi Mägilased nakaś Johansoni Alari iistvõttõl hoonõt taastama, õt sinnä' suur pidosaal tetä', koh suuri pulmõ, juubõlit vai muid pita saanu' pitä'. Sääne kotus oll´ puudu Rõugõh. Maia ehitädäs üles nii, õt pallõ tetäs esi' ja koŕatas rahha ka projekte teteh. Kasutadas kõrralikkõ puumaterjalõ, a mitte plastmassi ja küprokit. Vaatõ' üle suurjärve omma' imelidsõ'. Ka tõõsõ kõrra tarril omma' katusõaknõ', õt päses mõolõ, ku imelinõ kotus ja ku ilosa' vaatõ' siih omma'.

Soovimi jõudu Motoklubilõ ja liigumi **Tindioro forellikasvandustõ**. Kitsa' tii' pandva' suurõ bussi juhi keerulistõ olukõrda, a õks käänd buss hinnäst vällä ja kraav jääs pruummalda. Külmäh läbijuuskvah lätteviiga lumbih löövä' kala' lupsu ja vesi nigu kiis, ku nä süüki püüdvä'.

Sis kutsutas meid karantiini aigu ehitet vahtsõhe külälistõ jaost tett huunõhe kalaleibu süümä. Selgus, õt joba mitu aastat tagasi vahetõdi forelli' vällä põhjamaisõmba ja haiguskindlamba sordi vasta, midä kutsutas paalia. Kala oll´ roosa ja hüä ni tüüjärg lännü esält pujalõ sujuvalt üle.

Valik kõomahlatuutit.

Sõidami käänülist üles-alla tsiuglõvat tiid müüdä Haanihõ Munamäe all olõvahe **Suurõ Muna kohvikuhe**. Siih om mitu korrust tundõlist võromaalikult hingelist sissesäädet, pilte, müüblit ni suur käsitüünä valmistõt tortõ valik. Inne tull´ muidoki suur praat. Kõik oll´ höste maitsõstõt.

Nakami Läti poolõ sõitma ni ilm lätt kõrrast pümehembäs. Lubatas **Birzi kõomahlakoja** kaemist ja jalotuskäuki kõivistiguh, a jumala pümme om ja kruusatii' õks kitsa'. Labanovskistõ perre ettevõtõh om ütelt puult kodonõ uma laeh taladõ küleh ripnõvidõ taimõvihtuga, a tõõsõlt puult muudsa Kanadast tellit tehnikaga. Peremiis om umal aol tähtsidõ poliitilistõ aamõtidõ pääl Riiah olnu, a tulnu perrega pandeemia aigu peris elämä ja toimõtama esätallo.

Birzi kõomahlakoda ja Pakalnieši juustukoda

Paktas erinevvi kõomahlast ja vahtramahlast juukõ, magõhõmpi ja hapnit, kraadiga ja ilma. Toodangust puul müvväs Euroopahe ja Aasiahe. Alostõt om ka edimädse mahlakaasiku ja vahtriku luumist, kohe istadas hulga mahlapuid.

Üümajalõ sõidõtas Gulbene lähkohe **Vonadzini puhkõkeskustõ**. Õdagusöögi man selgus, õt olõmi sattunu auvääärilistõ seltskunda. Inämbüs ettevõtjit om 20–30 aastat jo tegutsõnu erinevvih Võro- ja Setomaa nulkõh. Üldinõ lugu om, õt pandeemia aig oll´ siseturismilõ soodsamp kotsildõ.

Kõtt täüs, teemi joudupiteh laulu ja tandsu kah. Riitsaarõ Evar ja Jaas mängvä' karmoškat, lauldas nii rahvalaulõ, rahvalikkõ laulõ ku nostalgilisi laulõ. Panõ süämele, õt kiä õks mõist, kõnõlõmi umma kiilt inämp.

Hummogu magamistarõst vällä saieh joonistusõ' udu seest vällä ilosa' pilliruust katussidõga palkmaja' õkva järve kaldõl. Illos puhkõkotus.

Hummok algas **Pakalnieši juustukoja** külästüsega. Ummist juustudõst ja juustukua tegemisõst kõnõlõs pernaane Ineta Dambrova, tedä tugõ arvutiesitlüsega nuur poig. Tegutsõt om 15 aastat, pehmeht juustu tetäs uma 25 sorti. Tegemist om sõirataolidsõ juustuga, a sisse panda-i munna õga võidu – õnnõ suula ja küümnit, no mõnõlõ sordilõ ka oliive, kreeka pähklit, apelsinikuuri ja muud. Laudast ümbre ehitet külälistõsaalih om katõt maitsmislavva' juustudõst loogah. Mano om hainatsäi.

Juustupraasnik lõpõs ostuhullusõga ni Aluksne torni kaemi õnnõ kavvõst. Läämi hoopis **huulidsarongiga** Aluksnet kaema huulitsit pite ni peräh **laivaga** järve pite. Tõõmeli tsepeliin om viil puudu, õt ülevält pilti saia'. Mõlõmbil om audiogiid läti, inglisõ, vinne ja eesti keeleh. Eesti külälist oodõtas.

Aluksne tutvustusõst tulõ vällä Vietinghoffidõ perre tähtsüs, kiä liina mõisa, kerigu, mälestüsmärgi', pargi ja viil pallõ muud ehitivä'. Tõõnõ tähtsä tegeläne om pastor Glück, kiä piibli läti kiilde tõlksõ ja kink perreh oll´ kasulatsõs Marta Skawronska, kinkõst ildampa Vinne keisrinna Katariina I sai. Peeter I tegosit arvõstõh ma muidoki tuud pereht niipallõ õs reklaamnu. Aluksne järve saarõ pääl olnu Marialõ pühendet kindlusõ häötivä' Vinne väe' ar' üteh hulga inemistõga. Ku mõtõlda' Mariupoli pääle, sis Maria õi jovva' kaitsa' mõtsalisõ iist.

Benevilla kohvik oll´ ka illos, a mõnõlõ õs miildü' puljongikuubikust tett puljong nisuterriga.

Peräst süüki uut´ kitsarüüpmelidsõ raudtii pääl sõit ja ekraanõ pääl liikuvidõ filmikõisiga muudsa näütüs **raudtii aoluust**. Valka küll inämp sõita' saa-i nigu varahampa, liin mis käugih, om 33 kilomeetrit pikk ja sõit Aluksne ni Gulbene vaihõl. Mi sõida paar piatust. Vaadõ' om päämidsõlt võsonõ ja raputas ütsjago.

Sõidami bussiga pümmeh tagasi kodo poolõ. Inne piiri om päävä lõpõtusõs kavah viil **Ziemeri tiatrimõisa** ülekaeminõ.

Jalotuskäük tiatrimõisah

Pümme mõisapark kunagi Wulfidõlõ kuulunu mõisa iih. Maja näge vana vällä, a aknih tulõ' palasõ'. Ussõ tege vallalõ mõisaprovva, loori ja pudsajidõga küpär pääh. Kuts sisse ja vii kõik mehe' hindäga minemä. Tagasi tulõva' hoobis kaabudõga herrä'. Nüüd jaatas paabadõlõ kübärit – õka värmi ja õgast aost muudõga. Nüüd om kõik hoopis tõistõ ni jalotuskäuk või pääle naada'.

Õgal puul om vanna müüblit, tiatrikostüüme. Suur keerdtrepp vii üles tõõsõ kõrra pääle. Lõpus jovvami saali, koh uut meid vanaaolidsõ retsepti perrä tett makussüük sammõti ni śolgarõividõga katõt lavvakõisi takah. Mängitäs saksofonni ja kullõldas majapernaist, Riiast peri näütlejannat-primadonnat, kiä paarkümmend aastat tagasi suvituskotusõ otsmisõl trehväs Eesti piiri lähkohe Ziemeri mõisahe. Siih om tä toimõtanu ja projektega lossi praavitanu. Ostnu antiiki ja võtnu vasta toda ka kingitüstenä. No' om loonu sääntse külästüskotusõ, kohe tahetas muudku tagasi. Tetti pilte ja ahhetõdi ni kiteti. Väega illos lõpõtus huvireisile.

Aiťumma pääkõrraldajalõ Gomozova Anzelikalõ, reisijuhilõ Varepi Veronikalõ ja Merling Reisidõ sohvrilõ.

Õigõhe tei, õt Rooma pileti asõmõl tei väiko kruusateie reisi Läti poolõ pääle.

Madara' leelonaase' ilotõli' üteh Põlva latsiaia perrega'

ROHU SVETA
Madara' laulunaane ja Kullatriinudõ oppaja

Päält esädepäivä järgmätsel iispäävä korju Põlva Lepatriinu latsiaia saali hulga latsi ja oppaiji. Põlva Seto Seldsi leelokuur Madara' tull tuuma lepätriinukõisilõ küläkostis palakõsõ tuust, minkaga' om tegeld jo säidse aastakka – seto leelo, tands, kiil ja kultuur.

Seto rõivih Merle, Ingrid, Kati, Anne ja uma maja tüütäjä Sveta tutvusti' latsilõ tüülaulõ, koh latsõ' sai' ka' eis' üteh tetä'. Linatüü' sai' tettüs, vahtsõnõ tarõ ehitedüs ja vili põimõt. Tandsuh „Aleksandra valss" keerodi' naisi sukmani hanna' karmoska perrä. Lepätriinukõisi silmi all sai maja direktor Kätlin sälgä seto rõiva'. Latsõ' proomõ' miilde jättä', kuis õkka rõivast seto keeleh nimetedäs. Ku maja esinaaselõ sai' raha' kaala ja vanik päähä, sis üle saali tull hõigõh „Vau!".

Suurt huvvi tundsõ' latsõ' ja ka' suurõ' seto sõnnu ümbrepandmisõl eesti kiilde. Ainumas sõna, midä mõistõta-as ar' arvada', oll tatt – tuu jaos oll vaia mano üldä' hulga mõista andvit sõnnu. Tatipiirak and mõistmisõ, õt tuu võisi' olla' seenepiirak. Sõnnu arvaminõ läts tuuperäst väiga' huugu, õt õga lats sai ar' arvamisõ iist tsukripala, mia oll vanal aol kõgõ parep magõhus.

Kuuliminejidõ rühmä oppajidõ ülesandõs sai tähtist kokko säädä' sõna „lepatriinu" seto keeleh – käolehm. Ütidseh tsõõrimänguh „Üts maamiis võtt naase" luudi rühmä kaaslaisist uma pereh ja „Ma' olõ rikas miis" („Mina olen rikas mees") liikumismänguh vaiõldi ammutsidõ teemadõ üle, õt rikas pias uma varra, śookõrd tsirka, ka' vaesilõ jagama.

Tunnikõnõ hummogupoolkust hüürdü ladosalt ja õga rühm sai parankakeedi ja kõrvo helisemmä lauluviie'.

Madara' käve Lepatriinu latsiaiah.
Rohu Sveta pilt

Edesiant söögi- ja rõivamuud

SARVÕ ÕIÕ

Pärand on pärimise teel üleantav vara. Tävveste õigõ, vara om süük ja juuk, elokotus, mõts, maa, mõistmisõ', tarkusõ', a ka' rõiva' ja eiski' rõiva mulgu'. Paistus, õt jo üleilma kõnõldas *pärandsöögist*, selle õt perit süük vai sõna *pärand* müü. Tuu om hüä, õt müü, sis naatas eis' ka' tuust huulma, mia om meele hindäle olnu' umanõ ja iholõ hüä.

A kõgõ tähtsäp om õks õga inõminõ eis', õt kuis timä iholõ ja hingele om hüä, õt tä ello jääsi'. Ja ku ma süü kõrralist, uma kodomaa pääl, uma maa seeh kasunu' süüki ja juuki, tuu tähendäs vett, sis ma paku tuud samma kõigilõ ummilõ külälisilõ.

Mii' vanavanõba' olli' kõva' ja terve' inõmisõ', nä sai' kõigi talotöiega' kõrda ja kõõ tuu suurõ ja rassõ tüü man olli' nä naĺalitsõ', ilolitsõ'. A mille sis mii' saa-ai? Mille mi hinda-ai ülekõgõ uma maa seeh kasvatõtut? Mille mi ihka muial kasvatõtut söögi- ja ka' rõivakraami? Meid om haŕotõt, meele om kõikaig kõnõld, õt tuu ja nuu' omma' pareba', süüminõ ja söögi' om mooduvärk nii ku rõivaki'. Vanastõ nuid kavvõlitsi kraamõ väiga' jovva-as siiä', sis tull umaga' läbi aia'. Samanii om rõivamooduga'.

Teno pildele mi tiiä kukkivõrd päält saa aastaga taadõ, õt kuvvamuudu om meil rõivih ḱaut ja kuis muial hinnäst rõivihe säet. Hindä iho ümbre saat panda' tuud, midä om olõmah. Võit üldä', õt kasvatõdi rõiva' eis', õt rõiva' kasvi' uma maa pääl ja peräst ku nä olli' inõmisi ar' tiinnü', sis nä kattõ' maa sisse tagasi, näist sai vahtsõst maa.

Vot tuud mi täämbä' inäp saa-ai üldä', selle õt meil om õnnõ mõni rõivas, mia saa tagasi maast minnä'. Kõigipoodi om mõistõt panda' plastikut. Mi elä plastigu seeh ja ilma toolda' om pia ilmvõimalda' ellä'.

Läämi mõttõh tagasi rahvarõividõ vai *rahva + rõividõ* aigu, ku õgal rahval olli' uma' rõiva'. No' taheta-ai mõnt rahvast tunsta' ja nimetä' rahvast, selle õt kõik omma' no' ütelitsi rõivih, nuih rõivih, midä kostki' tuvvas ja kohki' müvväs. A oll aig, ku inõminõ oll tuuh mõttõh vaba, õt tä eis' eishindäle kasvat ja tekk kõik tuu, midä tälle eloh oll vaia, ja sai ellä' õnnõ tuuga', tuu seeh, midä tä eis' joudsõ tetä'. Midä tä eis' mõista-as vai jovva-as, sai tuuga vaelda', kinkõl oll üle vai kiä mõistsõ tetä'. Kraami vaeldus.

Kõõ om ihat tuud, midä hindäl olõ-õi. Kuis tuud saia' pruumi', kumpi', maitsa'? Lähebä' ja kavvõba' laado', säält võit löüdä' ka' no', mia tõistsagamanõ ku hindäl. Massinidõl koet uhkõba', tõistsagamatsõ' rõiva' poodist joudsõ' ka' talotarrõ. Nuid vahtsit panti ummi rõividõlõ mano. Õga rahva rõivast om aoh nuu' aśa' tõistsagamatsõst tennü', mia' omma' puuti müüki tulnu'. Ku tull aniliinvärm, sis naksi' rõiva' olõma palĺovärmilitsõ'.

Poodikraami iist tull raha vällä ḱavvu', a rahha oll veiḑo, õga rahaga' ostõt asi oll uhkusõ ja rikkusõ näütäjä. Kõik kleidi umblõmisõst perrä jäänü' rõivaveerekese' oll vaia kohegi' panda', kiäki' viska-as midägi' niisamata ar'. Väiko' palakõsõ' ummõldi kokko, sai suurõp palakõnõ, hammilõ naati pandma vahtsit käüseotsalõ, sai näüdädä' tõistsagamatsi ilostuisi. Rõivaveerist sai kossaotsa uhkõ tutt. Ja säänestmuudu mõtõldi ja ilostõdi nuid vannu rõivit.

Tsitsirõiva tulõkiga' uma' innidse' rõiva' jäi' vanno paapu jaos, kiä' taha-as vahtsit ohkokõisi rõivit. Sama nii om söögigagi'. Harinõminõ om üts asi, õt kas miildüs muialt maalt tuud siimnest kasvatõt süük vai meelü-üi. Näütüses tumat oll üks, midä śooni aoni' kõik olõ-õi umast võtnu'. Vahtsõ' söögi' ja ka' vahtsõt muudu süüke hoitminõ om häötänü' vana' tarkusõ': suulaminõ, hapataminõ.

No' om kõik ilm vallalõ. Ravvadsõ' tsirgu' lindasõ' ja toova' kavvõlitsi süüke, juukõ, rõivit. Mi pia-ai inäp säntsidõ asju pääle mõtlõmma, õnnõ om vaia, õt plastikkaardi pääl olõsi' suurõ' numbri' ja elät tuud plastikello hüämeelelitsõlt.

A inõminõ õks om mõtlõjast luud ja tä mäntselgi' aol nakas arvu saama, õt säänestmuudu saa-ai, säänestmuudu ma inäp taha-ai, vai õt säänestmuudu mi kohegi' jovva-ai. Õt sääne plastikelo om õnnõ robotidõlõ. Inõmisõlõ tulõ miilde, täks näüdätäs unõh, õt innebidi om tõisildõ elet, ja tuud elolist ello tahasi ka' parhilla'. Ja paistus, õt latsõ' sünnüse' säntse tarkusõga', õt nä huulva' ilmaelost ja mõistva' kaia' ka' taadõpoolõ, ihkasõ' elolist ello. Noorõ' tahtva' vanaessi ja vanaimmi perändit, nuidõ tiidmisi.

Viimäne hüä perändi tarkus om paikaminõ, mia om no' tett moodulitsõst. Ku tahat moodulinõ olla', sis vaia panda' sälgä paigat rõiva', kõgõ uhkõp om muidogi' nõglut ja paigat kaadsa'. Katskidsõ' kaadsa' panni' mõtlõmma, õt minkõ vasta vai mille ja kuvvamuudu mõistõti katskitsist rõivist tetä' moodurõiva'. Ku kaapah olõ-õi katskitsi kaadsu, sis olõt nii ku tõõsõsordi inõminõ.

Vaest śoo viimäne moodulinõ elo om ettevalmstus rassõba aoga' kõrdasaamisõ jaos. Meil olõ-õi inäp perändrõivakangit ja lambavillapuhast langagi' om vaia otsi', õt perändrõivast tetä'. Nii iho seest ku väläst taht õks kõrralist kraami, õt pikebält terveh olla' ja jouda' ummapääd elopäävä' ar' ellä'. Ma looda nuuri pääle, õt nä võtva' jovvulitsõlt iist, õt näide ja ka' tulõval aol olõs ilm inõmisõlõ inäp inõmisõihoperrä.

Miktämäe piirkunna elähünü' inemisi tegemisõ'

6. novembril sai säidse aastakka Miktämäe Eakate Selts (MES).

PALOLILLI AITA

2015. aastagal tulli' kokko tegusa' pensionäri', kiä moodusti' edimält seltsingu ja 2018. aastagal mittetulundusühingu Miktämäe Eakate Selts. Liikmit sai edimält kokko 29, edespidi om arv suurõbast ja vähäbäst lännü', no' om kokko 32, kiä' kõikaig kokkosaamisil käävä', nuid om 15–20. MTÜ MES üritüse' omma' avaligu' ja nuist võiva' kõik osa võtta'.

Ma olõ kõik nuu' aastaga' olnu' tuu, kiä aja asju, kõrraldas ja and tiidä', võtt ühendüst. Mi aja ummi asju päämätselt telefoni tiil. Ma anna infot üritüsist ja saa tiidä', kiä tulõ, kiä tulõ-õi. Mi kuuhḱaumisi mõtõh om kõgõpäält umavaihõl kokkosaaminõ ja õt olõs tśuut hariv, meelelahutuslik ja huvtav.

Miika' omma' suhelnu' kõik kohaligu' konstaabli', päästeaamõtnigu', meditsiinitüütäjä', umavaltsusõ tüütäjä' jne. Huvtava' omma' olnu' jutuajamisõ' aiandusõst, raamatidõst, kunstist, luudusravist ja luudusravi tuutist, aastaga eläjäst, tsirgust ja pall´o kõkkõ viil.

Ekskursioonõl ja tutvumisreisel mi olõ ḱaunu' nii lähkoh ku ka' kavvõbah. Mi olõ tutvunu' vabariigi riigikogo tüüga', Ida-Virumaa ja Narvaga', Võhma ja Olustverega', Sibulatii ja Alatskiviga', Metsavenna taloga', Vahtsõliinaga', Valmieraga, Aluksnega' jne. Mi olõ pruumnu' võimalusõ kõrral kuuh osa võtta' ka' piirkunna, maakunna ja tõisist ütisüritüisist, näütüses iäkidõ festivalidõst, seltskunnalaulu päivist, suvõpäivist.

Kõiki nuid tegevüisi om avitanu' läbi viiä' umavaltsusõ rahalinõ abi. Mi looda ka' edespidi Setomaa valla eelarvõlisõlõ toetusõlõ. Hüä läbisaaminõ om meil Setomaa valla kultuurikeskusõga' ja Miktämäe teenuspunkti tüütäjidõga'.

Miktämäe iäkidõ selts nõst lippu. *Palolilli Aita kogo pilt*

Miktämäe Eakate Seltsi liikmidõ mälestüisi ja arvamuisi

Śoo suvõ ütel juulikuu hummogul mi sai kokko Miktämäe hällüplatsi man, õt alosta' sõitu Andi Normeti tallo. Mi tahtsõ nätä' timä sordirikast liiliatõ aida. Oi, küll oll meil sääl uudistamist: nii hulga sortõ, nii hulga värme! Arotamist ja võrdlõmist oll pallo, kinkõl määne liilia kodoaiah kasus ja midä muial kiä oll nännü'. Mi sai lillisibulit üteh osta'. Tagasitiil teimi piatusõ Võhandu jõõ veereh Kaljupäälse lõkkõkotusõl. Sääl säimi üles piknigulavva, õt tähistä' Õie 75 aastaga juubõlit. Śoost aastagast om meil traditsioon, õt mi tähistä kõiki 75-, 80-, 85- ja 90-aastagatsõst saanuisi sünnüpäivi. Selts kõrraldas tuu puhul kokkosaamisõ. Üle 90-aastagatsi sünnüpäivi mi tähistä õgal aastagal. Tuu om väiga' armas kommõh. Seltsi liikmidõst om saanu' hüä' sõbra'. Mi ooda kõõ vahtsit üritüisi ja kokkosaamisi.

HAINSOO MINNA

Ma lätsi iäkidõ kampa vaest kolmõ aastaga iist. Kõigist tegemisist olõ-õi saanu' osa võtta', a päämätsist õks. Mullõ miildüs tuu, õt õga kokkosaaminõ pakk mullõ midägi', minkõ ma olõ unõhtanu' vai midä olõ-õi pruumnu'. Kokkosaamisõ' olulisi inemisiga' omma' informatiivsõ'. Kõgõ inäp miildüse' mullõ välläsõidu' ja kokkosaamisõ' luudusõh, kinkõgi' kodoaiah, RMK lõkkõplatsil vai küläplatsil. Minevä aastaga kokkosaaminõ Karisilla küläh oll muljetavaldav, miildü tuu, õt iäkit oll sääl üle Setomaa. Meil om vidänü' iistvidäja Palolilli Aitaga'. Tubli organisiirja, kõigiga' arvõstav, naarunäolinõ, vana rahu eis'. Ku Aita hõikas, sis olõ kohal.

LÕVI LAINE

Mõnõ aastaga iist, pääle pensile jäämist ja Setomaa veerekese pääle pidevält eläma jäämist, sai naada' osa võtma Miktämäe Eakate Seltsi tegemisist. Nuu' kokkosaamisõ' omma' mullõ olnu' kõõ oodõt. Om olnu' huvitavvi loengit ja kasvai niisamata kuuholõmisi. Mullõ väiga' miildüs inemisi särtsakus ja sõbralikkus. Ku nakas lõõts mängmä, lätt ka' tands ja trall vallalõ. Ma olõ-õi kül' etniline seto, ma olõ võrokõnõ, a minnu om võõdõt ku umma. Ma olõ opnu' mõnt seto tandsu tandsma, mia' mullõ väiga' miildüse', miildüs ka' seto leelo.

Väiga' hüä oll paari aastaga iist Ida-Virumaalõ katõpääväne reis ja śool aastagal Aluksne reis. Reisi' sõpruga' om kõõ hüä. Aiťumma, Aita!

VATMANI HELDI

Üts üllätävält hüä üritüs oll välläsõit mi sõbralikõ lõunanaabridõ piiriveere liina Aluksnehe. Ku innepidi säntsil sõitmisil Aluksnehe oll mõttõh õks olnu' kaubareis, sis śookõrd reisijuht Leima Aarne kõnõl põḩaligult ja höste liinast ja aoluust, tuu tekk Aluksne huvtavas ja mõistsõt kaia' ja nätä' tõisildõ ilosat liina. Mi otsõ üles piiblimuusiumi, käsitüühuvilisõ' uudisti' käsitüüpuuti, elevüst pakk tunniaolinõ praamisõit kohaligu giidiga' liinasisetse järve pääl.

VAO SILVIA

Säitsme aastaga iist alost vahtsõst tüüd vaehtõpääl vaŕosurmah olnu' Eakate Selts Miktämäel. Seldsi tegevüst nakas iist vidämä juhatus iihotsah Palolilli Aitaga'. Tegevüs suunati tuu pääle, õt umavaihõl sagõhõppa kokko saia', huvtavvi üritüisi kõrralda' ja õt parhillatsidõ lähebidõ ja kavvõbidõ probleemega' kursih olla'.

Miktämäel oll kül' mitmit huvitsõõrõ: leelokoor, tandsutsõõr, naisselts jt, a nuu' kõik tegutsi' osavõtjidõ huvist. Eakate Seltsi mõtõh oll tuvva' perioodilitsõlt kokko ja ütehkuuh tegutsõma vanõbah iäh inemisi. Kujonõsi' vällä kindla' traditsoonilitsõ' üritüse': liikmidõ sünnüpäivi tähistäminõ, kokkosaamisõ' tõisi samasäntsidõ rühmiga', ütidse' jouluõdagu', rahvakalendri tähtpäivi ja ummi pühhi tähistäminõ, iäkide ülikooli loengu'.

Väiga' jäi miilde suvõ lõpuh sõit naabridõ mano Lätimaalõ Aluksne piirkunda. Reisijuhis oll Leima Aarne. Kotus oll tutva kaubareiselt jo nõukaaost, ku sääl ḱauti toomah trikotaaži ja keraamikat, sõira ja Riia palsamit. Śookõrd mõtõldi tutvust tetä' naabridõ aoluu ja ilosa luudusõga'. Aluksne liin om Eesti-Läti piiri lähkoh. Nimi om tulnu' läti keelest „oluksne“, tõlkõh „läteh mõtsah“. 1917. aastagani' oll liina nimes Marienburg, asutamisaos loetas aastakka 1284. Liin om 217 meetrit korgõbah merepinda. Kõgõ tähtsäp kaemisväärtüs om Aluksne ehk Aluliina loss üteh inglisõ stiilih pargiga'. Parki ja järvesaarõ pääl olõvat ordulossi ühendäs puinõ sild. Aluksne järveh om nelli saart, järve sügävüs om umbõs säidse meetrit, kõgõ sügäväp kotus kohki' 15 meetrit. Miildejääväs kujonõsi sõit praamiga', oll vahva pillimiis, kiä mänge ja laul läti laula, kiä' mõistsõ', nuu' sai' üteh laulta' ja käpebä' ka' tandsi'.

Tuul aol ku puul rühmä oll praamisõidul, tei' tõõsõ' tutvust saarõga': vabaõhulava, ordulossi müürü', latsiala, kohvik, sporditegemisõ kotusõ'. Kalda pääl vana' paadikuuri' omma' kobendõt turiste jaos magamisõkotusist.

Müüdä saa-ai minnä' Korneti mäe „vallutamisõst“. Ülesminek liinamäele oll tõõmõli kunsttükk, õgaüts läts umma joudu piteh. A üleväst kaeminõ tasosi joudu ja vaiva. Õgas allatulõk olõ-õs kergep, õks külg iih hilläkeiste.

Oll hüä reisiseltskund, jo poisipõlvõst Aluksne piirkunda tundva giid Aarne, tasõmõl bussijuht Jüri. Aiťumma sullõ, Aita, järekõrdsõ miildejääväpäävä iist.

JÜRIÖÖ EEVI

Midä võisi' Setomaa oppi' Gruusialt?

Jo neländät kõrda tõi Õuruupa Komisjoni Erasmus+ projekt „UNESCO kultuuri-ruumide võrgustik" kokko nuu' Õuruupa riigi', koh om alalõ mitmõhelülinõ rahvalaul. Śookõrd oll opmisreis Gruusiahe.

KAISELI MARI

Noorõ' Gruusia laulja'.

Soide Silvia pildi'

Setomaalt olli' pääle projektijuhilõ Külvigu Helenilõ ka' ülebsootska Gomozova Anzelika ja laulunaase' Kaiseli Mari ja Valgu Meel.

Setomaal vidä projekti tegevüisi MTÜ Setomaa Turism. Innidse' kokkosaamisõ' omma' olnu' Makedooniah, Eestih ja Sardiiniah. Projekti tsihis om kogõmuisi vaeldaminõ, vastastikku laulukultuuriga' tutvas saaminõ ja ütidse' arotamisõ' mitmõhelülisõ perimüslaulu hoitmisõ kõgõ parebidõst praktilitsist tegemisist.

Gruusiat olõ-õi Setomaal vaia pikält tutvustada' – hüvvi kultuurisidemit om hoijõt jo pikkä aigu ja võimsa helüga' miihilaulu om Setomaal tutvustamah ḱaunu' mitmõ' koori'. Śookõrd võti' meid vasta Gruusia Kunsti- ja Kultuurikeskus ja Gruusia Folkloorikeskus ja üritüse iistvidäjidõ siäh oll nii kultuurikõrraldajit ku ka' tegevlauljit. Meele tutvustõdi põḩaligult Gruusia laulukultuuri, küüki, kombit ja aoluku.

Huvtav oll tiidä' saia', õt pääle mitmõhelülitsõlõ laululõ om Gruusiah kannõt UNESCO vaimsõ kultuuriperändi nimekirja viil mitu veiďotiidä' perändkultuuri nähtüst. Näütüses laulu saatõl toimuv traditsioonilinõ maadlus nimega' *chidaoba*, Gruusia kiräviisi' ja 8000 aastakka vana veini tegemisõ traditsioon. Ekskursioonil Sisatura ökoküllä Samegrelo regioonih mi sai nätä' veini *qvevri*sid – maa sisse kaibõt savipottõ, minkõh saa valmis vein traditsioonilist muudu – nii ku 8000 aastaga iist. Veinivalmstajidõga' kokko saia' õnnaha-as, selle õt valu sis ollegi' käeh tuu aig aastagah, ku vein maa seeh naas ḱauma ja tuu tähendäs, õt veinimeistri' omma' kohki' katõ nädäli joosul pia söömäldä' ja magamalda' veinivalvõh, õt ḱaumamineki protsessil silmä pääl hoita'. Tśuut nii ku Eesti savvusanna liha suitstamisõ kultuur – võõdas aig ja oldas õnnõ tuu tegemisõ man.

Gruusia laul om üle ilma kuulus

Gruusia laulu opitas Õuruupast Ameerigani' ja ka' mi oppõreisil oll mitmit mitte-grusiine, kiä' gruusia laulu opisõ' ja laulva'. Mi sai tiidä', õt gruusia laul om om õgah rajoonih tśuut tõistõ – ida puul lauldas üttemuudu, lääne puul tõisildõ. Erinevvi laulustiile arvatas olõvat umbõs 15. Ka' mi harinõmalda' kõrva' naksi' oppõreisi peräotsah tähele pandma, õt kõigi pooli laulõta-ai üttemuudu – oll inäp õuruupa muusiga muudu romantilitsi ballaadõ, a ka' teräväbit ja harinõmalda' kuuhhelüsit, täks vannamuudu laulminõ.

Huvtav oll tähele panda', kuvvamuudu koori seeh juhõndi' kogõnuba' laulja' edimält tähelepandmalda' käemärkega' tõisi lauljit. Laulu seeh umavaihõl anti märke edesi silmiga' ku ka' märke keeleh. Laulja' saisva' vai istusõ' ütstõõsõ lähkoh, sagõhõhe toetõdas käsi tõõsõ ola pääle – kõik tuu tulõ tutva ette ka' seto lauluh – tuu om vana suhtlõmisõ vorm, mia lätt sügäväppä, ku täämbäpääväne seletämisõlõ keskendünü' ütiskunnakõrraldus tuud võimaldas.

Gruusia laul om riikligul tasandil üts kultuuriprioriteete. Laulukoori', kiä' omma' vaiaminevä tasõmõ saavutanu', võiva' kandidiiri' riikligulõ toetusõlõ ja saavaki' tüütä' palgalitsõ rahvalauliguna. Tuud saava' siski' õnnõ mõnõ' koori' ja mi vastavõtjidõ kidakiilse jutu ja silmi pöörtämisõ pääle või arvada', õt tuuga' om ka' mitmit probleeme ja umajago olõlusvõidõlust. Nii ku õks, ku mänguh om raha. A siski' riigi toetus olõ-õi õnnõ rahalinõ, a om tõisigi' vormõ – näütüses om lauluvõidõlusõl kõõ kohustuslik ülesannõh ka mõnõ gruusia laulu laulminõ. Kujotagõ' ette, ku Eestih olõs uhkidõ televisiooni laulukonkurssõ kohustuslik komponent mõnõ keerulitsõ vanaaolitsõ seto laulu laulminõ!

Grusiini' pidävä' väiga' tähtsäs tiidlikku lauluopmist. Nä looda-ai inäp õnnõ suulisõlõ perändilõ ja laulu edesiminekilõ põlvõst põlvõ, a nä opva' ja oppasõ' süstemaatilitsõlt laulu nii latsilõ ku ka' täüskasunuilõ. Suurõbih liinuh om nii korgkooli' ku ka' laulustuudio', mia' omma' pühendet gruusia laulu oppamisõlõ ja uurmisõlõ.

Väiga' kõrdalännü' om olnu' üts aastagidõtagonõ projekt, minkõ joosul saadi arvu, õt õnnõ pääliina laulustuudiodõst avita-ai tuujaos, õt laul püsümä jääsi', ja võõdõti tsihis lauluopminõ viiä' maapiirkundadõhe. Üle Gruusia luudi väigokõisi kotussihe 28 laulustuudiot, koh oppasõ' Thbilisi konservatooriumih kooltõdu' noorõ' lauluoppaja', kinkõlõ riik mass kõrralikku palka. Vai sis, ku huviharidus tähendä-äi kinkõgi eishindä huvist antavat haridust, om luuta' ka' parebat tulõmust. Ja tulõmusõ' omma' Gruusiah tõõmõli hüä'.

Mi käve üteh säntseh koolih tutvumah ja inspiriirvä oll kaia', kuvvamuudu erineväh iäh latsõ' ja noorõ' tundsõ' hinnäst vabalt, kohmõtut vastamiilsüst paistu-us kostkilt ja latsõ' lauli' uhkusõ, innukusõ ja hüä emotsiooniga' gruusia traditsioonilisi laula.

Opminõ õgah iäh

Nuu' latsõ', kiä' parralt esine-es, lauli' hilläkeiste umaette üteh – laulda' taheti õgal võimalusõl ja laul tekit hüvvämiilt nii peris väigokõisih 6–7-aastagatsih ku ka' teismelitsih 15–16-aastagatsih noorih. A kõgõ huvtavap oll tuu, õt opmist peetä-äs õnnõ latsi ja nuuri pärusmaas. Näütüses mi kuuli ütte vanõbidõ miihi koori (70–85-aastagatsõ'), midä juhend nuur miis, täks rahvalaulu uurja vai korgharidusõga' laulja. Tuu näütäs, õt ka' Gruusiah või olla' üts jago perimüst jo kaoma lännü', a tuud pandas tähele ja ka' vanõba' inemisõ' tegelese' tiidligult opmisõga', õt laulda' vannamuudu ja hoita' ummi traditsioonõ.

Gruusia laulul om kindla kotus ka' turismiettevõtlusõh. Pääle tavaperätsele kutsu-uma-üritüsele-gruusia-koor formaadilõ om lugõmalda' lauluga' köüdet võimalusi targastõ ar' kasutõt. Olõmah om erinevä pikkusõ, keerukusõ ja hinnaklassiga' gruusia laulu opmisõ laagrit, mia' omma' ütest tunnist kooni' mitmõ nädälini' ja paarikümnest eurost mitmõ tuhandõni'. Paistus, õt eräalgatusõl om luud nii gruusia laulu veebikooltuisi ku ka' virtuaaltuurõ. Kõrraldõdas eri piirkundõ laulukultuuri tutvustavvi ekskursioonipakette ja pallõ muud.

Oppõreisil jäti' kõgõ sügäväbä mulje opminõ õgah iäh, uhkus uma kultuuri üle ja loomulik olõk, minkaga' erineväh iäh inemisõ' umakultuuri näütsi'. Ka' sis ku laulja' olli' kohalõ kutsudu' turismigrupi jaos, laulõti eishindäle ja ütstõõsõlõ. Sääne kogõmus and kullõjalõ tundõ, õt tä olõ-õi õnnõ meelelahutusteenusõ tellijä, a saa olla' minkõgi' pallõ sügäväbä ja tõõmõli olõki man.

Kaasrahastas Euroopa Liidu programm „Erasmus+"

LATSINULK

Merca

HEDO JA SANN

HEDO IMÄL-ESEL SANNA OLÕ-ÕI. MAMMA MAN OM NAID KATS TÜKKÜ.

OM KIPÕSANN JA OM SAVVUSANN. MÕLÕMPA' OMMA' UMMAMUUDU VAHVA'. KIPÕSANN KÜTTÜS KIPÕHÕHE, LÄTT LÄMMÄST MÕNÕ TUNNIGA, A KU TAHAT TAH LÕUNÕHT HOITA', PIÄT PUID ÕKS KÕIK AIG ALA PANDMA.

SAVVUSANN OM TÕISTMUUDU. TUUD KÖETÄS MITU-MITU TUNNI ÜTTEVUURI. ALOSTUSÕST TULÕ TAST TOSSO USSÕST JA TSILĹOKÕSÕST AKNAST. PERÄHPOOLÕ JÄÄS TUUD VÄHÄMBÄST, SÕS PANDAS USSÕ'-AKNA' KINNI. SANNAKÕNÕ KÜTTÜS.

„INNEMP SISSEMINEKIT VISATAS KOLM KARMU VÄLLÄ," SELLÄŤ MAMMA.

HEDOKÕNÕ PASSÕ USSÕ TAKAH, ÕT NAID NÄTÄ', A TULĹ ÕNNÕ PAHVAK VALGÕT TOSSO VÄLLÄ JA KOSTU HUSSIN.

„MAMMA, A KOHE NÄ JÄIVÄ'?" KÜÜSSE LATSÕKÕNÕ.

„KIÄ'?"

„KARMU'. SA ÜTLIT, ÕT VISKAT NÄ SANNAST VÄLLÄ."

„HUSSINAT KUULSÕT?" NAARDSÕ MAMMA. „TOLLÕ HUSSINAGA LINNÄSSIVÄKI' KARMU' TAIVAHE."

HEDO AIE PÄÄ KUKROHE. JAAH, TAIVAH OLĹ KOL' NALĹAKAT PILVE.

„KAE', MAMMA, SÄÄL KARMU' OMMAKI'!"

„MA' ARVA KAH, ÕT NIMÄ'."

ESÄ TÕI MASSINAST HEDO VANNIKÕSÕ, TEMPSE TAAHA PARRA VII. VÕEH, OLĹ ÕKS VAHVA TAH SOBISTÕLLA' JA MÄNGI'! SANNAH VÕIT VETT LAKJA PILDU', KIÄKI NUHKLÕ-ÕI.

„HEDOKÕNÕ, TULÕ', SOPUTAMI VIHAGA KAH!"

PEHMEST HAVVUTÕDU KÕOVIHAL OM HÜÄ NUHE JA IMÄ PESSÄ-ÄI LATSÕKÕIST KÕVVA. VEIĎO KÕTI OM ÕNNÕ.

PERÄH OM MOOŚKA ISTU' SUURÕ RÄTI SEEH SANNA SEENTSEH NI MAHLA JUVVA'. VÄLÄH OM PÜMME, SANNAH OM PÜMME.

„INNE SANNAST MINEKIT TULÕ TENOSÕNA' ÜLDÄ'," OPPAS MAMMA.

„MÄÄNDSE'?"

„AIŤUMMA, SANNAKÕNÕ, AIŤUMMA SANNAKÜTJÄLE, VIITUUJALÕ, SAVVUSÜÜJÄLE, SÄLÄMÕSKJALÕ ... AIŤUMMA, AIŤUMMA, AIŤUMMA!"

Talsipühi Talinah

TORMI PIRET

Oodi-oodi velekene pühhi,
tahtsõ-tahtsõ taadikõnõ talvõ,
ihksi-ihksi imäkene imeht,
loodi-loodi lelläkene lummõ.

Śoodmuudu nakas pääle Kauksi Ülle luulõhtus talsipühist.

Talina rahval om suur rõõm tiidä' anda', õt pääle muidõ praasnikidõ, määndsit om jo mitmit aastakkõ Talinah peetü, tulõ 2023. aastaga hakatusõh üts mano. Jaanuarikuu 7. päävä om seto talsipühi ni õkva kol' tunni om Talina süä – Raekua platsi püüne – seto kultuuri täüs. Raekua platsi pääl peetäs õga aastaga jouluturgu. Kinkõl tavaar kokko ostõt, saa kaia', midä püüne pääl kaemisõst-kullõmisõst paktas,

Talsipühi Talinah om olnu võimas. *Tormi Pireti kogo pilt*

Keskpäävä kell 12 ast rahva ette setokiilne tiaatre Veerna Vorkats muusigalisõ näütemänguga „Tandsotahvaja' ni laululaaditaja'".

Kell 13 om püüne Setomaa setokõisi käeh – tandsmah saa nätä' Miktämäe tandsopunta Poloda piigad ja Hõbehall.

Kell 14 saa vahtsõst kuulta'-nätä' kultuuriklupi Setoluu' ja näide talsipühist tett kavva: „Setodõ talsipühä Talinah kultuuriklubiga Setoluu'".

Inne ku Petsere puul mi jaost kröitskahe läts, oll´ setokõisi talsipühi pidämisõ kotussõst Petsere Lingvistilinõ Gümnaasium. Paar aastakka om vaihõlõ jäänü ja ütist kotust talsipühi pidämisõst olõ-õi vällä märgit. Om uskmalda hüä miil, õt Talina liin eis paksõ setodõlõ vällä 7. jaanuarikuu päävä Raekua plats umma kultuuri täüs tuvva'.

Hüä seto rahvas lähkobah ja kavvõbah! Olõdõ pallõld talsipühist Talinahe!

Velekeisil om, midä uuta'; taadikõisil, midä tahta'; imäkeisil, midä ihada', ni lelläkeisil, midä luuta'.

Sündmusõ' Setomaal

- **1. detsembril** kell 18 mi eis' tii huulõ- ja kässipalsami Verska ilosalongih.
- **2. detsembril** kell 10 hariduskonverents Verska kultuurimajah.
- **3. detsembril** kell 16 nuurikeskusõ Lan-party Verska kultuurimajah.
- **3. detsembril** kell 17 säitsmeťaugilinõ jouluõdagusüük Seto Tsäimajah.
- **9. detsembril** kellä 9–14 joululaat Verska kultuurimajah.
- **10. detsembril** kell 12 male- ja kabeturniir Obinitsa küläkeskusõh.
- **11. detsembril** kell 10 Miktämäe jouluvutt 2022.
- **13. detsembril** kell 13 migulapäiv iäkidõlõ Meremäe vallamaja saalih.
- **14. detsembril** kell 14 iäkidõ joulupido Verska kultuurimajah.
- **17. detsembril** kell 20 valla joulupido Verska kultuurimajah.
- **19. detsembril** kell 16 Anne Vabarna nimeline umakultuuriõtak Verska kultuurimajah.
- **21. detsembril** kell 18 Setomaa Muusigakooli joulupido Verska kultuurimajah.
- **29. detsembril** kell 18 aastalõpupido Miktämäe teenindüspunkti saalih.
- **29. detsembril** kell 20 aastalõpupido Obinitsa küläkeskusõh.
- **31. detsembril** kell 12 Setomaa valla matk.

Langenu sai valmis setokiilse tsõõrikplaadi

Oktoobrikuu 10. päävä´l and´ plaadifirma Warhorn Records vällä Tarto musta metalli pundi Langenu nelä luuga tsõõrikplaadi „Setooniq", miä om maailma edimäne otsani seto keeleh tett metall-plaat.

Mõtõh pruumi' kirota' bändile sõnno seto keeleh olõki-i nii uutmalda' selle, õt mitu bändiliigõht eis' omma' piiritagotsidõ, täpsäbält Irboska nulga Mõla kandi juuriga. Edimäst vuuri pruukõ Langenu seto kiilt jo uma 2016. aastaga plaadil „Need, kes näevad imesid", minkõ üte luu „Süäme man" sõna' kiroť kitarrimängjä 1695 umal aol Verska lähkoh palo pääl. Tuust jäigi no' henge tahtminõ seto asjuga kuigimuudu edesi minnä'. Aigupite naaś pääle kirotaminõ ja tuu järeh pikk lintivõtminõ, koon' timahava sügüse joudsõ nelli lugu peräkõrd tsõõrigu pääle.

Rassõmbah muusigah om seto kiilt śooaoni löüdünü õnnõ hüä veiďo; tśuut inämbä om taad pruugit vaest pungih vai folk-rassõrokih. Sama või üldä' ka võro keele kottalõ, minkõh omma' roki- ja metallibändest laulnu' mi tiidä' õnnõ Hetero ja Tankist.

Ku muusigast naada' kõnõlõmma, sis juusk Langenu pääjuur kimmält musta metalli süvähüsse, a tuu om õnnõ puul tõtõ – bändi helü kargas kõõ siiä'-sinnä' ni lasõ-i hinnäst nii kergehe kohegi paika panda'. Värmi ja ilo andva' kitarrõ ja trummõ räbelühele viil säändse' pilli' nigu kellämäng ja trompet, ni ka külälisõst kutst laulja Eliisa Kõiv.

Ütehkuuh plaadiga omma' Langenu kirätśura' 1695 ja Koljat eis' vällä andnu' ka setokiilse luulõkogo „Setoonligu' värsi'", koh seeh nii bändi laulusõnno ku ka vahtsõmbat luulõt.

„Setooniq" saat osta' nii tsõõrikplaadi ku ka digikujol kõgõpäält Warhorn Recordsi võrgolehelt, a varsti piäsi' tä õks olõmah olõma ka tähtsideh Setomaa müügikotussidõh.

Kae' perrä!

- „Setooniq" bandcampih: **https://warhorn.bandcamp.com/album/setooniq**
- Kullõ' ja kae' ka siist: **https://youtu.be/3irSRxYkdzE.**

Õnnitlõmi tillokõisi vallakodanikkõ!

SEBASTIAN MATHEO TOOMAS
STEFFEN KATTAI

SÜNNÜPÄÄVÄ' DETSEMBRIH

Auna Mare – 83
2. detsember
arheoloog

Linnu Helvi – 87
4. detsember
innine Helmise koori killõ

Suurõ Erika – 66
5. detsember
Siidisõsarõ leelonaane

Sarvõ Jaan – 42
5. detsember
pilli-, tandsu- ja laulumiis

Jürisoni Mairolt – 20
6. detsember
Ilolanga pillimiis ja laulja

Teppo Sirje – 70
7. detsember
Helmekaala' leelonaane

Pelisaarõ Georg – 64
7. detsember
poliitik

Urmi Evelin – 48
7. detsember
kujonduskunstnik

Kiigemäe Silvia – 21
7. detsember
Ilolanga leelotütrik

Loigu Silvi – 66
9. detsember
Sorrõseto leelonaane

Kahuski Päivi – 35
9. detsember
Tsibihärbläisi koori laulja

Ristimäe Veera – 90
10. detsember
leelonaane

Kudre Raul – 52
11. detsember
Setomaa vallavanõmb, Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo liigõh

Suuna Riina – 62
12. detsember
Helmise leelonaane

Sundelli Harri – 70
16. detsember
fotograaf, muusikamiis, OUT tiatri näütleja

Lennuki Helen – 33
16. detsember
Sorrõseto leelotaja

Verevmäe Kaja – 60
17. detsember
Siidisõsarõ leelonaane

Kala Ingrit – 54
17. detsember
Seto Käsitüü Kogo vedosnik

Kama Kaido – 65
18. detsember
poliitik

Kutsari Karel – 19
19. detsember
Kullakõsõ pillimiis ja laulja

Helmi Valdur – 84
20. detsember
Meremäe-Obinitsa naiskoori dirigent, Hõpõhelme' ja Meremäe mehe' laulumiis

Külviku Mart – 62
20. detsember
loodustiidläne

Vananurmõ Ilmar – 76
21. detsember
kiränik

Poolaku Valve – 67
21. detsember
Kuldatsäuga leelonaane

Rahusoovi Katrin – 57
23. detsember
Meremäe-Obinitsa naiskoori laulunaane

Metsiku Kadri – 44
23. detsember
Mokornulga koori leelonaane

Lillepuu Vassili – 94
25. detsember
laulumiis, Seto Miihi Summa auvedosnik

Mäeotsa Ain – 51
25. detsember
lavastaja, Anne Vabarna preemia laureaat

Riitsaarõ Rutt – 49
25. detsember
kultuuritüütäjä

Osti Helgi – 70
26. detsember
Siidisõsarõ leelonaane

Krooni Hele – 60
26. detsember
Meremäe-Obinitsa naiskoori laulunaane

Toomesaarõ Triin – 35
26. detsember
Siidisõsarõ leelotaja

Punamäe Anita – 62
29. detsember
Helmekaala' leelonaane

Sibula Priit – 45
31. detsember
poliitik

Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:

Vassili Lillepuu	94
Helene Raudvee	93
Meta Kurg	92
Helvi Lind	87
Meeta Vahermets	87
Endel Kikkas	86
Leida Pilt	85
Leo Niido	83
Eha Laanemaa	83
Liide Lusti	83
Heino Karro	83
Viire Viinak	83
Johannes Parts	81
Mihhail Baškirov	81
Aleksandra Lubja	80
Illar Laanetu	78
Heli Juhkam	77
Heinar Hansar	76
Viiu-Felicia Aun	76
Ilmar Vananurm	76
Maria Tamm	75
Toivo Sikk	75
Silvi Niido	75
Leon Kaljuvee	74
Olev Palm	73
Aavo Purdeots	73
Feliks Lilleaed	73
Aleksander Nurmeots	71
Aino Liivago	71
Valentin Stepanov	71
Arvo Laimets	71
Arvo Möldri	71
Tiiu Toim	70
Maimu Kausmees	70
Aino Vallas	70
Lea Urbla	70
Harri Antero Sundell	70
Silvi Mäela	70
Toomas Raudsepp	70

ALI KIKKAS

6.08.1948 – 31.10.2022

Süküs om aig, ku hingekese' rohkõba liigusõ', nii śooh ilmah ku tõõsõh ilmah. Setomaal üldäs õks, õt lätt jumalihõ, nii läts sinnä' paar nädälit tagasi ka suurõ Setomaa sõbra Kikkasõ Ali hingekene. Tä sündü Valgah, a om opnu nelli aastakka ka Petsere eesti koolih, kost sai selgest hüä vinne keele. Eis' om ütelnü, õt jo tuud aigu oll´ suur huvi raamatidõ vasta ja opsõ raamatist selgest eski keriguslaavi keele, midä om ildapa olnu vaia keriguraamatidõ uurmisõst.

Edesi vei elo timmä Tallńahe, kohes jäi pikembält pidämä – tehnikum, sõavägi ja tüü. Timä suuv oll´ õks ülikuuli minnä' aoluku opma, a tuu õnnõstu-s. Nii jäie tä ravvatüümehest ku tä vanaesägi. Huvi Setomaa ja aoluu vasta oll´ kõõ täl seeh – tekk´ Matkaklubiga hulga matku Setomaalõ ja kavvõmbahe ni nakaś uurma vanõmbat aoluku. Ku tä Tartoh elli, oll´ hüä tulla' müüdä Setomaa mõtsu roitma. Kaardi lugõminõ oll´ selge ja vanõbidõ inemiisiga miildü ka kõnõlda' ja näid kullõlda'. Tuu peräst om tä jälki eishindä kottalõ ütelnü „väikene vanamiis". Vällä või tuvva', õt tuu roitmisõga om tä avastanu mi aoluu jaost hulga põnõvat – Kõõru liinamäe, hulga kääpit, asulakotussit, üles kirotanu ni kaardi pääle kandnu essütäjä kotussit.

Kõik, kiä' Alit lähkompast tundsõ', tiidse', õt vana' liinamäe', eisheränis Pääväpüürdmisõ mägi olli' timä jaost põnõva' ja õks helisť inne jaanipäivä, õt tulõsi' minnä' pühä mäe pääle ni kaia', kohes päiv lätt vai kost nõsõs. Ja ku arheoloogi' omma' siih umma tüüd tennü', õks om Ali nõnnapite man olnu.

Suur huvi oll´ keriguraamatidõ vasta, seto aokirändüse ja eissugumatsõ arhiivi materjalõ perrä – kõik mis tä om avastanu, om ka Setomaalõ pruumnu saata', kas Seto Talomuuseumilõ, Seto Instituudilõ jne. Verskast sai tä kätte hulga Ressi Vladimiri klaasnegatiive ja pästse nuu' ar'. Parhilla' saat nuid kaia' kas Eesti Rahva Muuseumih vai Seto Talomuuseumih. Timmä huviť ka Albaania, eski nii kõvastõ, õt tä om pidänü albaanlaisi ja albaania kiilt mi sugulaisist. Ku vinne keelest oll´ juttu, sõs timä võtsõ aastit tagasi ette ka ar tõlki' Jüri Truusmanni 1890. aastagal kirotõt kirätüü „Petserimaa setod" (Полуверцы Псково-Печорского края).

Ali om kats kõrda olnu Seto Kongressi saadik ja kõõ Setomaa iist süänd halutanu ni luutnu, õt kasus pääle nuuri, kiä' tahtva' Setomaad uuri'. Märgotaja oll´ tä suur ja kiä tiid, ku pallo om tõisi, ku pallo timä mõttõ', a tä om olnu Kuningriigipäivi, Seto raha, Setomaa muuseumi ni tõisi suuri asju man. Aiťumma Sullõ tuu iist, mis olt tennü – Setonius vai Ali ibn-Rud vai passi perrä Ali Kikkas.

RAUDOJA AHTO

Vaiki Sinu kannõl,
uinu Sinu hing,
ikva' Sinu umatsõ'.
Kõo külge tuuldõ jäi
lehvmä valgõ rätt.

JULIA KUPRINA

31.07.1974 – 12.11.2022

mäemari muusik, tõlkja, setokõisi sõbõr

Leinasõ' Setomaa soomõ-ugri sõbra'

Leinämi

† Juhani Laanelind
† Natalja Urgard
† Ksenja Kadastik
† Kalev Pilve
† Helve Palm
† Valeri Oidingu
† Maria Kõllamägi